

Sara Charlotte Brevik Ilstad

Fire læreres tanker og erfaringer rundt bruk av læremidler i samfunnsfagundervisningen

En studie om bruken av læremidler i
samfunnsfagundervisning på barneskolen

Masteroppgave i samfunnsfag. Grunnskolelærerutdanning 1-7
Mai 2022

Sara Charlotte Brevik Ilstad

Fire læreres tanker og erfaringer rundt bruk av læremidler i samfunnsfagundervisningen

En studie om bruken av læremidler i samfunnsfagundervisning på barneskolen

Masteroppgave i samfunnsfag. Grunnskolelærerutdanning 1-7
Mai 2022

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap
Institutt for lærerutdanning



Kunnskap for en bedre verden

Sammendrag

Denne masteroppgaven i samfunnsfag undersøker læreres tanker og erfaringer rundt bruk av læremidler i samfunnsfag. Bruk av læremidler er et relevant tema særlig siden det nylig har blitt tatt i bruk en ny læreplan; LK20. I dette masterprosjektet undersøker jeg om de utdaterte, trykte lærebøkene blir brukt i undervisningen og om de ikke gjør det, hvilke læremidler tar lærerne da i bruk i sin samfunnsfagundervisning. Jeg undersøker også om det er et ønske fra lærernes side at skoleledelsen kjøper inn nye og oppdaterte lærebøker og arbeidsbøker i samfunnsfag. Hensikten med oppgaven er å få et innblikk i bruken av ulike læremidler i barneskolen og hvorfor lærere velger å bruke, eller ikke å bruke, de ulike læremidlene. I tillegg ønsker jeg å finne ut hvordan det påvirker lærernes arbeidshverdag å ikke ha oppdaterte lærebøker, i papirform eller digital versjon, tilgjengelig til sin planlegging og gjennomføring av undervisning.

Problemstillingen i denne oppgaven er som følger: *Hvilke tanker og erfaringer gjør lærere seg rundt bruk av læremidler i samfunnsfagundervisningen på barneskolen?* Det er benyttet kvalitativ metode i denne studien. Dataene i denne oppgaven er samlet inn gjennom fire semistrukturerte dybdeintervjuer av lærere ansatt i samme kommune. Det mest sentrale funnet fra dette forskningsprosjektet er at det er flere lærere som gir uttrykk for at det hadde vært tidsbesparende om de hadde hatt lærebøker tilgjengelig for bruk i planlegging og gjennomføring av undervisning. Det tar tid å lete etter undervisningsmaterieell både i bøker og rundt om på Internett. Det kan virke som at det er mer krevende å planlegge og gjennomføre undervisning i et fag som ikke har lærebøker, med en nettressurs som egentlig er ment for bruk i kombinasjon av enten trykte lærebøker eller den digitale utgaven av læreboka. Alle fire informantene har det digitale læremiddelet Skolen som sitt primære læremiddel, og de har litt ulik tilnærming til planleggingen av undervisningen sin. En lærer tar utgangspunkt i læreplanen og kompetansemålene, en lærer tar utgangspunkt i årsplanen utgitt av Skolen, og to lærere gjør en kombinasjon ved at de tar utgangspunkt i både kompetansemålene og undervisningsmaterialet tilgjengelig på Skolen.

Summary

This master's thesis in social studies examines teachers' thoughts and experiences regarding the use of teaching materials in social sciences. The use of teaching aids is a relevant topic especially since a new curriculum has recently been adopted; LK20. In this master's project, I investigate whether the outdated printed textbooks are being used in teaching and if they are not, what teaching materials do teachers then use in their social studies teaching. I also investigate whether teachers desire the school management to purchase new and updated textbooks and workbooks in social studies. The purpose of this thesis is to gain an insight into the use of different teaching materials in primary school and why teachers choose to use, or not to use, the different teaching aids. In addition, I want to find out how it affects teachers' everyday work to not have updated textbooks, in book or digital form, available for their planning and implementation of teaching.

The topic for this thesis is as follows: *What are the thoughts and experiences of teachers regarding the use of teaching materials in social studies education in primary school?* Qualitative methods have been used in this study. The data in this thesis was collected through four semi-structured in-depth interviews of teachers employed in the same municipality. The most important finding from this research project is that there are several teachers who have indicated that it would have saved them time if they have had textbooks available for use in the planning and implementation of teaching. It takes time to look for teaching materials both in books and around the Internet. It may seem that it is more demanding to plan and conduct teaching in a subject that does not have textbooks, with an online resource that is intended to be used in combination with either printed textbooks or the digital edition of the textbook. All four informants have the digital teaching method as their primary teaching aid, and they have slightly different approaches to the planning of their teaching. One teacher focuses on the curriculum and competence objectives, one teacher focuses on the annual plan published by the online resource "The school", and two teachers make a combination by focusing on both the curriculum and the teaching materials available at "The school".

Forord

Det å skrive en masteroppgave har vært en lang og lærerik prosess. Det har også vært en spesiell avslutning på den femårige lærerutdanningen. Omtrent halvparten av min studietid har vært preget av koronapandemi. På lik linje som min studietid nærmer seg slutten, er vi også nærmere slutten av pandemien. Dette har vært en prosess bestående av en del frustrasjon, skrivesperre, migrene og korona. Men til tross noen kjepper i hjulene er jeg utrolig stol over arbeidet jeg har lagt ned i denne masteroppgaven. Jeg har bevist overfor meg selv at jeg klarer å gjennomføre et forskningsarbeid og skrive en masteroppgave, noe som har gitt meg en utrolig stor mestringsfølelse!

Jeg ønsker å gi en stor takk til mamma. Du har gitt meg motivasjon og pågangsmot gjennom timevis av skriving på biblioteket på NTNU Dragvoll. Du har også vært til god hjelp med å lese korrektur og har kommet med mange gode tips som jeg ikke kunne ha vært foruten.

En stor takk vil jeg også gi til lærerne jeg har vært så heldig å få intervjuet til dette masterprosjektet. Uten dere hadde jeg ikke klart dette. Det har vært en ære å få snakke med så dyktige og reflekterte lærere som dere.

Jeg vil også takke min kjære samboer, Erlend, for at du har støttet meg gjennom dette og heiet på meg, samtidig som du også har skrevet på din egen masteroppgave. Og det samme til jentene mine fra lærerutdanninga på NTNU; Helene, Ida Sofie og Ann-Helen. Tusen takk for en fantastisk fin studietid sammen, for utallige middager, festligheter, diskusjoner, hyggelige opplevelser sammen og for at dere har vært utrolig gode sparringspartnere. Dere har gjort studietida helt uforglemmelig.

Tusen takk til veilederen min, Tove Grete Lie, for gode, positive, konstruktive og svært raske tilbakemeldinger. Det har vært helt fantastisk å ha en så fin veileder som deg, som har motivert meg og fortalt meg akkurat det jeg har trengt å høre.

Jeg ønsker å avslutte dette forordet med et kort sitat fra mitt favorittband; Kaizers Orchestra, som har vært på ørene under store deler av denne masterskrivingen. *Du vett, alt du kan drama, alt det kan henda.*

Sara Charlotte Brevik Ilstad
Trondheim, mai 2022.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	1
1.1	Problemstilling	1
1.2	Disposisjon.....	2
2	Teori.....	3
2.1	Hva er læremidler?.....	3
2.1.1	Digitale læremidler	4
2.3	Lærebokas posisjon i norsk skole	5
2.4	Styrker og svakheter med læreboka	6
2.5	Styrker og svakheter med digitale læremidler	8
2.6	Tidligere forskning på bruk av læremidler.....	10
2.7	Sammenfatning	12
3	Metode.....	13
3.1	Bakgrunn for valg av metode.....	13
3.2	Intervju	14
3.3	Valg av informanter.....	15
3.4	Bearbeiding av datamaterialet	15
3.5	Etikk og behandling av datamaterialet	16
3.6	Sammenfatning	17
4	Analyse og presentasjon av funn	18
4.1	Tilgang på og bruk av læremidler i samfunnsfag	18
4.2	Opplevelser av behovet for nye, trykte lærebøker i samfunnsfag.....	20
4.3	Planlegging ut fra læreplan eller læremiddel?.....	23
4.4	Sammenfatning	24
5	Drøfting.....	25
5.1	Tilgang på og bruk av læremidler i samfunnsfag	25
5.1.1	Utdaterte lærebøker	25
5.1.2	Digitale læremidler	26
5.1.3	Tidsbruk.....	29

5.2	Opplevelser av behovet for nye, trykte lærebøker i samfunnsfag.....	29
5.2.1	Komplett læreverk.....	32
5.3	Planlegging ut fra læreplan eller læremiddel?.....	33
6	Avslutning	35
6.1	Konklusjon og forslag til videre forskning	35
	Litteraturliste.....	38
	Vedlegg	41
	Vedlegg 1: Intervjuguide	41
	Vedlegg 2: Tilbakemelding og godkjenning fra NSD	43
	Vedlegg 3: Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet.....	45

1 Innledning

Skolen digitaliseres i større og større grad og det utvikles flere og flere muligheter til å drive undervisning med digitale ressurser. Høsten 2020 trådte det i kraft en ny læreplan; LK20 (Utdanningsdirektoratet, 2019). Vi har hatt to år med koronapandemi som har innebåret periodevis skolestenging og smitteverksrestriksjoner i skolen. Pandemien skapte et stort behov for å bruke digitale læremidler under perioder med hjemmeskole. Kan pandemien ha en påvirkning på skolens innkjøpsprosess av nye lærebøker? Flere skoler har bøker tilhørende den utgåtte læreplanen LK06 (Utdanningsdirektoratet, 2004). Hvordan er det å drive undervisning i 2022 med bøker utgitt i 2006? Jeg jobber på en skole hvor vi har lærebøker i samfunnsfag som ble utgitt i 2006. Disse bøkene blir ikke brukt i min undervisning da jeg opplever disse som utdaterte og de følger heller ikke strukturen til den nye læreplanen. Dette har gjort meg oppmerksom på at det kanskje er flere lærere i samme situasjon som meg. I tillegg leser vi også støtt og stadig i media om lærere som etterspør oppdaterte lærebøker. Eksempel på dette er en artikkel publisert på www.nrk.no med tittelen *Etterlyser lærebøker: -Vi står mye på kopirommet med litt vondt i magen*. Her mener lærere at det foregår en stor grad av digitalisering i skolen og at de etterlyser lærebøker til elevene. Det kommer fram at lærerne mener at mangel på bøker fører til at elevene blir ukonsentrerte, elevene får en dårligere leseforståelse og lærerne utfører ulovlig kopiering (Ditlefsen & Hamre, 20. januar 2022).

Gilje (2021, s. 229) skriver i sin artikkel at i 2021 hadde minst seks av ti elever i grunnskolen sin egen digitale enhet med internetttilgang som kan brukes både på skolen og hjemme. Videre påpeker Gilje (2021, s. 229) at omsetningen av digitale læremidler i 2020 var omtrent like høy som omsetningen av trykte læremidler. Dette viser tydelig at teknologien tar en større og større plass i hverdagen og skolen med årene. Etter som teknologien utvikler seg tas den mer inn i klasserommene. I dette forskningsprosjektet lurer jeg blant annet på hvordan de digitale læremidlene tas i bruk av informantene mine, samt deres tanker og erfaringer rundt bruken av de digitale læremidlene. Högström (2009, s. 23) sin forskning viser at ei lærebok vil spare lærere tid i deres planlegging av undervisning, samtidig som at ei lærebok kan være til god støtte for lærerne ved at «alt» er samlet på en plass og at lærerne kan følge lærebokas struktur.

1.1 Problemstilling

Problemstillingen som danner grunnlaget for denne masteroppgaven er:

Hvilke tanker og erfaringer gjør lærere seg rundt bruk av læremidler i samfunnsfagundervisningen på barneskolen?

Dette er en forholdsvis åpen problemstilling som åpner for å stille flere spørsmål. Det har vært mye fokus på at læreren etter innføring av ny læreplan ikke har tilstrekkelig tilgang på oppdaterte og trykte lærebøker. Er dette tilfelle, og oppleves det i så fall som et problem? For å belyse problemstillingen tar jeg utgangspunkt i tre forskningsspørsmål:

1. Hvordan er lærerne i dette forskningsprosjektets tilgang på læremidler, og hvordan benytter lærerne seg av disse etter innføringen av LK20?
2. Hvordan oppleves behovet for trykte lærebøker i samfunnsfag?
3. Planlegger lærerne i dette forskningsprosjektet ut fra læreplan eller læremiddel?

I dette forskningsprosjektet har jeg gjort kvalitative dybdeintervjuer av fire samfunnsfaglærere ansatt på to ulike skoler i samme kommune. Valget falt naturlig på kvalitativ metode da jeg ønsker å få et innblikk i lærernes tanker og erfaringer rundt bruken av læremidler i skolen, og da er intervju også en god metode for å samle inn empiri (Thagaard, 2019). Intervjuene var også semistrukturerte, noe som gir meg friheten til å stille oppfølgings spørsmål ut ifra de svarene jeg får, som også gjør at man kan gå mer i dybden på svarene, samt omformulere spørsmålene underveis (Gleiss og Sæther, 2021, s. 80).

Jeg har gått både induktivt og deduktivt til verks i arbeid med dette forskningsprosjektet. Deduktivt ved at jeg har tatt utgangspunkt i teori og tidligere forskning om bruk av læremidler, og induktivt ved at jeg underveis i prosessen og arbeid med materielt har gjort funn jeg ikke hadde forventet.

1.2 Disposisjon

Denne masteroppgaven består av seks kapitler. I det følgende teorikapittelet vil jeg avklare hva læremidler er og komme litt mer inn på ulike former for digitale læremidler. Deretter beskrives kort lærebokas posisjon i norsk skole, før fordeler og ulemper med den trykte læreboka og digitale læremidler blir presentert. Jeg har gjennomført et systematisk litteratursøk for å kartlegge tidligere forskning på lærebøker, noe som har blitt brukt til å utvikle mitt masterprosjekt. Det redegjøres mer grundig for metoden i kapittel 3. Videre drøftes funnene opp mot teorigrunnlaget, før de tre forskningsspørsmålene vil bli besvart i siste kapittel. I kapittel 4 har jeg foretatt en tematisk analyse med utgangspunkt i forskningsspørsmålene. Funnene fra den tematiske analysen blir i kapittel 5 drøftet opp mot teorigrunnlaget og de tre forskningsspørsmålene, før jeg i det avsluttende kapittelet presenterer svar på disse spørsmålene og kommer med forslag til videre forskning. Jeg finner, i likhet med Högström (2009), at informantene synes det tar lengre tid å planlegge uten tilgang på læreboka i samfunnsfag, og en konklusjon fra min forskning er derfor at det er tidsbesparende å ha tilgang på alle komponentene ved et læreverk, enten om det er heldigitalt, delvis digitalt eller kun ved bruk av trykte lærebøker.

2 Teori

Læremidler omfatter både trykte og digitale ressurser, og etter hvert som teknologien har utviklet seg har det utviklet seg et økt tilfang av digitale læremidler som både supplerer og til dels erstatter den tradisjonelle læreboka. Det har også skjedd endringer i lovverket og i læreplaner som gir lærerne større frihet i valg av læremidler. I dette kapitlet vil jeg redegjøre nærmere for hva som kan betraktes som læremidler, lærebokas posisjon i norsk skole og hvilke fordeler og ulemper som kan være knyttet til det å bruke ulike læremidler. Det har blitt gjort flere undersøkelser på bruken av læremidler i norsk skole de siste årene. Mot slutten av kapitlet redegjøres derfor for tidligere forskning på læremidler, begrenset til perioden 2005-2021. Kapitlet peker fram mot noen forskningsspørsmål som danner utgangspunkt for empiriinnsamlingen og den videre analysen.

2.1 Hva er læremidler?

I forbindelse med læreplanverket for den tiårige skolen, L97 (Kirke, undervisnings- og forskningsdepartementet, 1996), ble det gitt en definisjon for begrepet «læremidler». Det gikk ut en stortingsmelding hvor det sto:

Læremidler omfatter alt det som tas i bruk i en læringssituasjon, og som er meningsbærende i seg selv. Læremidler omfatter tekster, programvare, lyd og bilder og lærebøker som er produsert for å ivareta bestemte opplæringsmål, men det kan også være materiell som opprinnelig hadde andre formål, som for eksempel avisartikler, spillefilmer eller skjønnlitteratur (St.meld. nr. 29 (1994-95), s. 46.).

Selv om stortingsmeldingen er konkret i hva et læremiddel innebærer kom det en mer presis og oppdatert definisjon på begrepet i 2010. I forskrift til opplæringsloven (paragraf 17-1) er læremidler definert slik:

Med læremiddel meiner ein alle trykte, ikkje-trykte og digitale element som er utvikla til bruk i opplæringa. Dei kan vere enkeltståande eller gå inn i ein heilskap, og dekkjer aleine eller til saman kompetansemål i Læreplanverket for Kunnskapsløftet (Forskrift til opplæringsloven, 2010, paragraf 17.1).

I Stortingsmelding 29 fra 1994-95 omfatter begrepet læremidler alt som tas i bruk i en læringssituasjon. Altså det materialet en lærer velger å bruke i sin undervisning kan omtales som et læremiddel, uansett om det er ment til brukt i undervisning eller ikke. I den oppdaterte definisjonen vi finner i paragraf 17.1 i Forskrift til opplæringsloven fra 2010, tydeliggjøres og konkretiseres begrepet mer ved at det er materiale som er utviklet til bruk i opplæringen framfor det en velger å ta i bruk.

Etter den oppdaterte definisjonen fra 2010 betyr det at både trykte lærebøker og nettressurser som er knyttet til ei bestemt bok, og nettressurser som ikke er knyttet til lærebøker kan omtales som læremidler. «Med lærebøker menes (...) alle trykte læremidler som dekker vesentlige deler av et fags mål, lærestoff og hovedmomenter eller hovedemner etter læreplan for vedkommende klassetrinn eller kurs, og som elevene regelmessig skal bruke» (Forskrift om godkjenning av lærebøker, 1999, §1-9). Imsen (2020, s. 440) mener at «læremidler er en viktig og nødvendig del av enhver undervisnings- og læringssituasjon». Hun legger også til at en lærer sjeldent kan gjennomføre undervisningen uten noen form for læremidler. Det minste man trenger er tavle og kritt, samt den trykte læreboka.

En kan si at læreverk er grupper av trykte læremidler og «dekker en større del av læreplanverket; typisk for ett eller flere fag over flere årstrinn» (Utdanningsdirektoratet, 2021). Læreverkene er altså knyttet opp mot undervisningsfag og skal dekke de fleste læreplanmålene som står skrevet i læreplanen. Et læreverk er skrevet av en eller flere forfattere, utgitt av et forlag og består gjerne av ei lærebok, oppgavebok og en lærerveiledning. Flere læreverk har også en digital ressurs som er tilknyttet verket, og flere og flere forlag gir også ut en digitalisert versjon av læreboka.

I dette masterprosjektet har jeg sett på læremidler i et lys som kombinerer den eldre definisjonen av begrepet fra 1994-95 og den nyere definisjonen fra 2010. Dermed har jeg sett på begrepet læremidler som både de trykte lærebøkene og digitale læringsressurser med og uten betalingsmur. Jeg har også tenkt at det lærerne har valgt å bruke som læremiddel i undervisningen er læremidler, selv om det nødvendigvis ikke er intensjonen med det materialet som er tatt i bruk.

2.1.1 Digitale læremidler

Gilje (2017, s. 30) mener at den digitale teknologien bidrar til å utfordre forståelsen vår av hva læremidler er, noe som Imsen (2020, s. 440) sier seg enig i. Som nevnt ovenfor er en nettressurs et digitalt læremiddel (*Forskrift til opplæringslova, 2010*). De to som antas å være de største nettressursene som er tilknyttet til et bestemt forlag og ligger bak betalingsmur, er Gyldendal sin Skolestudio og Cappelen Damms sin Skolen. I følge både Skolestudio (Gyldendal, u.å.a) og Skolen (Cappelen Damm, u.å.) sine nettsider har man ved bruk av begge nettressursene muligheten til å bruke tavlebok, at man viser fram læreboka eller oppgaveboka på en projektor eller Smart Board, og har mulighet til å få teksten opplest. På denne måten kan oppgaver modellere og demonstrere oppgaver og gå gjennom disse i plenum. Lærer kan også tildele hver enkelt elev oppgaver de skal jobbe med. Oppgavene på begge plattformene er varierte i form av video, ulike oppgaver, enkle spill og lesing av tekst. Lærer har også oversikt over elevenes prestasjoner, hvilke oppgaver som er gjort eller ikke gjort, hvor langt elevene har kommet på de ulike oppgavene og hvor lang tid de har brukt på oppgavene eller aktivitetene. Lærebøkene som er publisert av Cappelen Damm og Gyldendal er også digitaliserte. Disse bøkene kan kjøpes gjennom Smart Bok eller BrettBoka. På denne måten har elevene muligheten til å «bla i» læreboka, på en tilnærmet lik måte som de hadde gjort med den trykte versjonen av læreboka. Gyldendals Skolestudio er knyttet opp mot Smart Bok.

Smart Bok er den digitale utgaven av Gyldendals kjente lærebøker. Bøkene er tilført verdifull funksjonalitet for både elev og lærer – muligheten til å ta notater og markeringer, søke etter innhold og tekst-til-tale. Den kan også kobles direkte på projektor og interaktive tavler (Gyldendal, u.å.b).

For at elevene som bruker Skolen skal ha muligheten til å «bla i» læreboka, må de digitale bøkene kjøpes hos BrettBoka.

BrettBoka er en plattform for digitale lærebøker til bruk i utdanning og opplæring/kurs. Tjenesten benyttes av skoler, bedrifter, privatister, studenter og andre. Med BrettBoka får du alle lærebøkene dine samlet i en felles, brukervennlig app! De digitale bøkene har akkurat samme layout og sideinndeling som på papir - slik at det blir lett å bytte fra papir til digitalt (BrettBoka, 2022).

Hos Smart Bok og Brettboka har elevene muligheten til å finne de samme tekstene og bildene som de gjør i de trykte lærebøkene, i tillegg til at de har muligheten til å få teksten opplest. De digitale lærebøkene er tilsvarende lærebøkene i papirform.

En digital læringsressurs som ligger bak betalingsmur, men som ikke er tilknyttet et bestemt forlag og som ikke har trykte læremidler, er Creaza. «Creaza lager moderne digitale læremidler som fremmer aktiv, kreativ og skapende læring for elever. Læreren har hele veien god oversikt over elevenes arbeid og kan gi både skriftlig og muntlig tilbakemelding til eleven» (Creaza, u.å.). Disse funksjonene kan sammenliknes med det vi finner hos Skolen og Skolestudio. Creaza tilbyr læremidler i flere fag, blant annet samfunnsfag, som er det faget som nå har et komplett læreverk for hele grunnskolen og videregående skole. I tillegg gir den tilgang på flere kreative verktøy hvor elevene kan lage tegneserier, digitale fortellinger og filmer. Det er også verktøy for å lage podkaster og tankekart. Verktøyene skiller seg særlig ut fra det Skolen og Skolestudio tilbyr.

Det finnes også en god del nettressurser eller digitale læremidler som ikke er knyttet opp mot et bestemt forlag eller har trykte læremidler, og som er tilgjengelig for alle gjennom at de er gratis. Dette er ikke ressurser som gir lærer mulighet til å få noen tilbakemelding på elevenes arbeid, men som kan brukes som et supplement til egen undervisning, eller elevenes arbeid. Dette kalles digitale læringsressurser, og «er materiell med fagrelevant informasjon som blir integrert i læringsarbeidet på en didaktisk måte. Læringsressurser er ikke primært utviklet med tanke på eller for bruk i skolen» (Utdanningsdirektoratet, 2021). Eksempel på dette er NRK skole som har videoer om svært mange ulike temaer. På NRK skole har man mulighet til å søke etter fag, tema og kompetansemål (NRK, 2022). Her kan man finne ulike serier om svært mange tema, og mange av videoene er også knyttet opp mot kompetansemål. Nettsted eller app som gir mulighet for quiz er for eksempel Kahoot (Kahoot, 2022.). Hos Kahoot kan lærer lage egne quizer, men også søke etter ulike aktuelle tema og finne quizer som andre har laget. Med Kahoot kan lærer dele quizen på storskjerm og elevene må skrive inn en PIN-kode for å være med på quizen (Kahoot, 2022.). Elevene svarer på spørsmålene på sin egen enhet, enten sammen som lag, eller en og en. «Kombiner forskjellige spørsmålstyper for å øke engasjement, start kahoots i sanntid i klassen eller virtuelt for fjernlæring, tildel utfordringer i elevenes tempo for gjennomgang av innhold, vurder læreresultater med rapporter» (Google play, 13. april 2022). Dette kan bidra til variasjon i undervisningen og kan oppleves som engasjerende og motiverende for elever. Quizlet er et annet eksempel på nettside eller app hvor elevene kan lære fagstoff på en interaktiv og alternativ måte. Her kan lærer lage blant annet puggekort som elevene kan arbeide med. Man kan også finne undervisningsmateriale på ulike Facebook-sider, private blogger, YouTube, og ulike organisasjoner sine nettsteder som for eksempel Redd barna og FN.

2.3 Lærebokas posisjon i norsk skole

Fra 1984 til 1997 var det en forskrift som bestemte at lærebøker måtte godkjennes av Nasjonalt læremiddelsenter. Denne forskriften het *Forskrift for godkjenning av lærebøker for grunnskole og videregående skole*. Det var blant annet bestemt at norsk språkråd skulle godkjenne alle ordlister som var skrevet i lærebøkene (Forskrift om godkjenning av lærebøker, 1999, §1-9). «Godkjenning er knyttet til fastsatt læreplan. Ved ny læreplan eller ved revisjon av læreplan må forlaget sende inn søknad om ny godkjenning dersom ikke boken skal gå ut av bruk» (Forskrift om godkjenning av lærebøker, 1999, §7). Her sto ikke forfatter og forlag like fritt til å bestemme innholdet i lærebøkene som de er i dag.

Siden avviklingen av forskriften i 1997 har ikke Norge hatt noen statlig innblanding i hva som blir presentert i læremidlene (Gilje, 2017, s. 30).

«Lærebøker i ulike fag ble for alvor innført i folkeskolen på slutten av 1800-tallet, og hadde stor betydning både for identitetsoppbyggingen i Norge som nasjon, og ikke minst for å samle sentral kunnskap i hvert av de største fagene mellom to permer» (Gilje, 2017, s. 15). Videre skriver Gilje (2017, s. 15) at læremidler har vært nærmest synonymt med læreboken i det 20. århundre. Det ble brukt andre læremidler enn kun den trykte læreboka også, men de var ikke like tilgjengelige som i dag og noen ganger teknisk komplisert. Om en lærer skulle vise fram film i klasserommet var ikke utstyret noe læreren hadde tilgang på til enhver tid, i motsetning til den trykte læreboka (Gilje, 2017, s. 16).

I dag har vi et større utvalg av læremidler, både i trykt form og digitale, og det drives mer og mer undervisning uten lærebok i papirform. Vi har en læreplan som også gjør at lærere står mer fritt til å velge læremidler og undervisningsmetode. Friheten i valg av læremiddel kan være en faktor for at det kan virke som at den trykte læreboken ikke er like sentral i dagens undervisning som den en gang var. I tillegg utgir flere og flere forlag en nettressurs før bøkene blir trykket og distribuert ut til skolene, i tillegg til at det utgis digitale versjoner av læreboka.

Den trykte versjonen av læreboka har kanskje ikke like stor posisjon i skolen i dag som den en gang hadde, men det er fremdeles mange lærere som synes at dette er et godt læremiddel og et læremiddel som gir lærerne støtte og trygghet i sin planlegging og gjennomføring av undervisning. Samtidig som at den trykte læreboka kan gi en form for trygghet for lærere, kan ei lærebok i papirform raskt bli utdatert. Styrker og svakheter med den trykte læreboka vil bli presentert i det følgende delkapittelet.

2.4 Styrker og svakheter med læreboka

I dette delkapittelet vil jeg ta for meg både styrker og svakheter med den trykte læreboka. Det er mye godt en kan si om ei lærebok, men det er også noen ulemper ved å bruke den. Dette har jeg sett på i mitt masterprosjekt, og har forsøkt å se på flere sider ved bruken av læreboka, samt på hva andre lærere og forskere har funnet ut.

I noen tilfeller vil den trykte læreboka være til god hjelp i undervisningen, men andre ganger bør lærere lete etter og ta i bruk andre læremidler. Imsen (2020, s. 444) påpeker er at ei god lærebok aldri kan erstatte en god lærer, men den kan i noen tilfeller kompensere for en ellers dårlig undervisning. Den vil heller ikke «kunne erstatte lærerens selvstendige og aktive undervisningsorganisering» (Imsen, 2020, s. 444). Noe som kan påpekes som stor fordel ved er at når skolen har kjøpt inn klassesett med trykte lærebøker er disse tilgjengelig på skolen i mange år fremover. Det er en engangssum, i motsetning til abonnement eller lisenser på ulike digitale læremidler. Læreboka er et oppslagsverk som både lærere og elever kan bruke. Ved å bruke lærebok i trykt form har elevene det samme utgangspunktet som hverandre for informasjon. Högström (2009, s. 23) trekker fram som en av de største fordelene med ei lærebok er at det sparer lærerne for en del tid og arbeid når det kommer til planlegging av undervisning. En kan følge lærebokas struktur, og man har noe å støtte seg på når det er behov for det (Högström, 2009, s. 23). I tillegg er «alt» man trenger til undervisningen samlet på en plass.

Ifølge Rita Helgesen (2019), leder i Norsk Lektorlag, er formålet med ei lærebok at «den skal være et redskap til å forstå, den skal formidle kunnskap og motivere for læring». Videre påpeker hun også et annet viktig element; at læreboka skal treffe en vid og sammensatt målgruppe. Læreboka skal kunne brukes av elever som har et stort læringspotensial, men også av elever med ulike utfordringer og de elevene som kjeder seg lett. Helgesen (2019) mener at «lærebøker er laget for læring, mens gratis nettressurser ofte er laget for andre formål enn læring. Lærebøkene er helhetlige, gir svar på sentrale faglige spørsmål, har en indre logikk, kronologi og gjennomtenkt progresjon». Boken *Kunnskapens tekster: jakten på den gode læreboka* tar for seg blant annet noen fordeler ved å bruke lærebøker (Johnsen, Lorentzen, Selander & Skyum-Nielsen, 1997). Den første fordel som blir nevnt er at ei lærebok gjerne framstiller fagstoffet i kronologisk rekkefølge, som Helgesen (2019) også påpeker i sin artikkel. Ifølge Johnsen m.fl. (1997) skal læreboka dekke alle tema som blir nevnt i kompetansemålene i læreplanen, den skal sørge for at man kommer seg gjennom alt stoffet i løpet av skoleåret. Man får også samlet alt på en plass, slik at man slipper løse ark og flere separate hefter. Til slutt nevnes det at læreboka er tilpasset aldersgruppa til elevene. Det gjør at språket som blir brukt i lærebøkene skal være tilpasset og forståelig for elevene. For å få strukturert lærestoffet på en god måte kan og bør ei lærebok være et godt hjelpemiddel. Om lærere eller elever kun innhenter informasjon fra Internett kan informasjonen lett bli ustrukturert og usammenhengende ifølge Koritzinsky (2020, s. 231).

«Lærere kan være ydmyke og underkastende overfor lærebøker, og sette sin egen kompetanse til side til fordel for læreboka. Dette er ikke heldig for læreren på lang sikt, fordi det undergraver lærerens tiltro til egen kompetanse» (Imsen, 2020, s. 441). Det er viktig å huske på at ei lærebok er skrevet av en eller flere forfattere som har tolket læreplanen på sin måte. Forfatterne har gjort sine egne valg og avgjørelser for hva som skal være med i læreboka og «læreboka overtar den tolkningen av læreplanen som læreren skulle ha foretatt» (Imsen, 2020, s. 442). Lærere må derfor ha et kritisk forhold til læreboka og gjøre sine egne beslutninger rundt bruken av læreboka på de ulike temaene det undervises om.

Mange lærere forholder seg (...) ikke direkte til læreplanen, men til lærebokas fortolkning av denne. At lærere bruker læreboka som et planleggingsredskap, gjør at undervisningen i stor grad følger lærebokas faglige prioriteringer og føringer. På denne måten legger lærebøkene mange premisser for det som skjer i undervisningen (...) (Blikstad-Balas, 2014, s. 4).

Det viser seg at noen lærere driver undervisning ut fra hva som står i læreboka, og ikke læreplanen. «Både lærere og elever oppfatter ofte det som står i bøkene, som pensum, ikke det som står i læreplanene» (Koritzinsky, 2020, s. 230). Ved at man følger noen andres tolkning av læreplanen, fører det til at man ikke gjør sine egne vurderinger, og i noen tilfeller kan undervisningen bli mangelfull eller at man går glipp av andre eller nyere synspunkter på ulike tema. Noen tema kan også bli utelatt. Samtidig som at lærebøkene kan «ha slike kvaliteter at de kan gi betydelige tilskudd og fine opplevelser for både lærere og elever» (Imsen, 2020, s. 441).

Noe som kan dras fram som en svakhet, er at ettersom tiden går vil noe av det som står i lærebøkene i papirform ikke stemme lengre. En har fått andre syn rundt tema eller det har skjedd historiske hendelser som ikke nevnes i den trykte læreboka før den eventuelt revideres. Etter LK06 ble det gitt ut trykte lærebøker i samfunnsfag i 2006 og 2007. De neste bøkene ble ikke publisert før etter LK20 trådte i kraft i 2020. Högström (2009, s. 24) kom også fram til at ei trykt lærebok kan bli gammel og utdatert bare på noen få år.

Eksempel for å poengtere hvor raskt ei trykt lærebok kan bli utdatert er terrorhandlingene som skjedde i Norge 22. juli 2011.

Til tross for at Johnsen m.fl. (1997) mener at et krav til læreboka er at den skal ha et språk som er tilpasset aldersgruppen den er ment for, mener Koritzinsky (2020, s. 233) at en av de viktigste svakhetene med nyere lærebøker er at de for vanskelig. «Vanskelighetene består blant annet i unødvendig bruk av akademiske faguttrykk eller typisk «voksne» begreper, altfor mange og detaljerte faktainformasjoner, og spørsmål og arbeidsoppgaver som er for faglig krevende og/eller praktisk ugjennomførbare» (Koritzinsky, 2020, s. 233). Om språket ikke er tilpasset den aldersgruppen læreboka er ment for, kan dette bidra til at elevene ikke forstår hva de leser og at lærere velger å bruke andre læremidler enn læreboka. Dette kan også føre til at språket ikke blir tilgjengelig for elevene.

Etter hvert som teknologien har utviklet seg, har den også fått en større plass i klasserommet. Nå har lærere flere læremidler å forholde seg til, og antallet digitale læremidler har økt spesielt de to siste årene etter innføring av ny læreplan og koronapandemi. Videre i neste delkapittel vil styrker og svakheter med digitale læremidler bli gjennomgått og presentert.

2.5 Styrker og svakheter med digitale læremidler

Elevene som går på skolen i dag er vokst opp med teknologi, en kan se så små barn som nede i toårsalderen bruke nettbrett. Det er naturlig at skolen følger med ettersom verden blir mer og mer digital. Den digitale hverdagen og mediebruken hjemmefra blir videreført i skolen, og datamaskiner, nettbrett og interaktive tavler blir et supplement og verktøy i moderne undervisning. «Til forskjell fra vanlige lærebøker kan digitale læremidler være interaktive, det vil si at det kan være lagt inn kommunikasjonsmuligheter, evalueringsfunksjoner og vurderingsfunksjoner i programmet» (Imsen, 2020, s. 445). I den overordnede delen av læreplanen (Kunnskapsdepartementet, 2020) står det at en av de grunnleggende ferdighetene elevene skal lære i skolen er digitale ferdigheter, på lik linje med lesing, skriving, regning og muntlige ferdigheter. Det er også da naturlig at teknologien tar større plass i skolen i dag enn tidligere. I det generelle avsnittet om grunnleggende ferdigheter i læreplanen for samfunnsfag i grunnskolen står det skrevet:

Samfunnsfag har et særlig ansvar for at elevene utvikler digitalt medborgerskap. Digitale ferdigheter i samfunnsfag innebærer å kunne bruke digitale verktøy til å finne, behandle og navigere i digitale kilder, utøve digital kildekritikk og velge ut relevant informasjon. Det handler også om å kunne kommunisere, samarbeide og skape digitale produkter og om å følge regler og normer for nettbasert kommunikasjon, personvern og opphavsrett. Ferdighetene innebærer også å ivareta informasjons- og datasikkerhet. Utviklingen av digitale ferdigheter går fra å utforske og bruke digitale ressurser, til å søke og velge informasjon selvstendig og til å vise god digital dømmekraft når man velger informasjon, bruker digitale ressurser og kommuniserer digitalt (Kunnskapsdepartementet, 2020).

Gilje (2017, s. 30) mener at digitaliseringen av alle medier har «gjort det enklere å bruke lyd, bilder, film og «levende planser» eller animasjoner i klasserommet. Disse vises på den nye tavlen, den interaktive og digitale. Eller med en projektor på et lerret». Utvalget av og tilgangen på digitale læremidler kan man trekke fram som en styrke. Gilje (2017, s. 87) mener i tillegg at om lærere bruker film, bilder og animasjon ved introduksjon av ny

kunnskap, så kan dette legge et godt grunnlag for gode dialoger med elevene i etterkant. Lærere og elever kan fortelle historier muntlig i klasserommet, men de kan også fortelles digitalt og da kanskje nå flere. «De kan også lettere og mer integrert inneholde flere virkemidler enn bare det muntlige, for eksempel tekster, bilder og musikk, og dermed kanskje engasjere mer, og flere» (Koritzinsky, 2020, s. 239). Mange av de digitale læremidlene har videoer knyttet opp mot ulike tema, og brukes ofte flittig av lærere rundt om i klasserom. Det kan være videoer som er ment for undervisning eller opplæring, eller andre videoer som lærer kan velge å bruke i undervisningen til tross for at de ikke har denne intensjonen. Ved å bruke video i tillegg til muntlig undervisning skaper man variasjon.

Flere digitale læremidler har en funksjon som gjør at teksten blir opplest. Statped låner også ut skolelydbøker gratis til elever som av ulike grunner strever med lesing (Statped, 2021). Når læreverk blir digitale og åpnet opp for at elevene kan lytte til teksten, kan dette være et godt hjelpemiddel for alle elever, men kanskje særlig for svake lesere eller elever med lesevansker. Når Statped velger å låne ut skolelydbøker til elever, gir dette en indikasjon på at det er et godt hjelpemiddel. I tillegg kan det være en god funksjon for å skape variasjon i undervisningen og elevenes arbeid med oppgaver. En har også muligheten til å tildele elever ulike oppgaver på en noe mer diskret måte gjennom digitale læremidler enn om man skulle ha gitt en eller flere elever andre sider å jobbe med enn majoriteten av klassen.

Gjennom min egen praksis og erfaring i skolen har det blitt oppdaget at på nettressursen Skolen har elevene muligheten til å trykke seg gjennom oppgavene og si at de er ferdige, uten at de egentlig har svart på alle oppgavene de har fått utdelt. Dette kan oppdages ved at elevene viser fram arbeidet sitt på skjermen sin, eller ved at læreren sjekker elevenes arbeid på lærerens side på Skolen. Koritzinsky (2020, s. 236) stiller spørsmål til om lærerens rolle blir svekket og mindre viktig om en bruker mer tid foran dataskjermen, i tillegg lurer han på om digitale kilder på et tidspunkt vil erstatte lærebøkene. Digitale medier vil «aldri kunne ta lærernes plass i undervisningen når det gjelder å engasjere elevene gjennom «det levende ordet» eller andre former for klasseundervisning», (Koritzinsky, 2020, s. 237). I tillegg må lærere fremdeles være til stede for å være rammesettere og veiledere uavhengig om elevene jobber med digitale medier og digitale læremidler eller med trykt materiale.

En svakhet med digitale læremidler som kan dras fram er om man en dag har mistet tilgangen på internett. Hva skal man gjøre da? Det er viktig å ha et alternativt undervisningsopplegg man kan gjennomføre om en har mistet internettilgangen. En annen svakhet er tilgangen på digitale enheter og lisenser. En har gode digitale læremidler som er gratis, men om en ønsker å samle «alt på en plass» så må man gjerne betale lisens. For noen skoler kan dette bli en økonomisk utfordring. Kommunen, og i noen tilfeller skolen, må også gjøre en avveining om elevene skal ha hver sin digitale enhet, klassesett eller delte sett på tvers av trinn. Dette påvirker tilgjengeligheten på enhetene i stor grad. Om hver enkelt elev har hvert sitt nettbrett eller datamaskin er digitale læremidler langt mer tilgjengelig enn om elevene må dele med flere klasser. Her vil også skolens økonomi være en faktor for hvilken løsning som tas i bruk, om elevene får hver sin enhet eller om den må deles.

Som nevnt kom Högström (2009) fram til at lærere mener de sparer tid ved å bruke læreboka som utgangspunkt for undervisningen. Det er mange forskjellige digitale

læremidler tilgjengelig for bruk, både gjennom lisens og gratis, og om en skal lete på nett for å finne noe man kan bruke til sin undervisning kan det fort ta lang tid. Om det ligger noe ute om et tema på den digitale ressursen som skolen betaler for, er det ikke sikkert at det er utfyllende nok og lærere må bruke annet materiale som supplement. Det å lete rundt etter undervisningsmateriell på internett, eller å lage eget materiell kan for noen ta unødvendig mye tid.

I lærerhverdagen er det mange læremidler og ressurser å forholde seg til, både digitalt og fysisk. Det er fordeler og ulemper ved bruk av dem begge, og det kan være vanskelig å bli enige om hva som er det beste. Det har blitt gjort forskning på lærenes bruk av ulike læremidler, og i dette forskningsprosjektet har jeg sett på forskning som har blitt gjort i Norge mellom 2005 og 2021. Deler av denne forskningen vil bli presentert i følgende delkapittel.

2.6 Tidligere forskning på bruk av læremidler

Gjennom litteratursøk har jeg funnet ut at siden 2005 er det blitt gjennomført flere kartlegginger av og prosjekter om læremidler i norsk skole. Før teknologiens store inntog var læreboka det mest brukte læremiddelet i norsk skole, mens dagens trend viser at teknologien og digitale ressurser tar større og større plass i klasserommet, noe som også kommer fram gjennom flere forskningsprosjekt utført av IKT-senteret mellom 2003 og 2019.

På oppdrag fra Kunnskapsdepartementet gjennomførte Rambøll i 2005 en spørreundersøkelse og telefonintervju om hvordan læremidler ble valgt og brukt. Samme år ble det også gjennomført en kartlegging av læremidler og læremiddelpraksis på oppdrag fra Utdanningsdirektoratet (Skjelbred, Solstad & Aamotsbakken, 2005). I denne undersøkelsen kom det fram at digitale læremidler og internett ikke var i bruk i de klasserommene som ble observert og læreboka var dominerende i undervisningen. Her er det viktig å huske på at denne undersøkelsen ble gjennomført i 2005, og det har skjedd en stor utvikling innenfor det digitale siden da. I 2010 ble det publisert en rapport utarbeidet på oppdrag fra Utdanningsdirektoratet; *Læremiddelforskning etter LK06 - Eit kunnskapsoversyn* (Juuhl, Hontvedt & Skjelbred). Dette prosjektet hadde fokus på tre hovedområder; valg, vurdering og bruk av læremidler, etter innføringen av Kunnskapsløftet (LK06). En konklusjon som blir presentert i denne rapporten er «[...] det er lite forskning som gjeld vurdering av digitale læremiddel i høve til bruk i praksisfeltet, og koplinga til læreplanen er svakare enn når det gjeld analoge media» (Juuhl, Hontvedt & Skjelbred, 2010, s. 24). Her kommer de altså fram til at de digitale læremidlene er mindre koblet opp mot læreplanen enn lærebøkene.

På vegne av Utdanningsdirektoratet har IKT-senteret mellom 2003 og 2019 gjennomført Monitor-undersøkelser for å kartlegge skolens «digitale tilstand». Disse undersøkelsene handlet ikke om læremidler direkte, men om bruken av all teknologi i klasserommet og læringsstrategier. De nyeste resultatene fra 2019 viste at:

Elever og lærere rapporterer om en mer mangfoldig bruk av ulike digitale ressurser, og mer tid på datamaskin enn i Monitor 2013 og 2016. Samtidig ser vi at distraksjoner og utenomfaglig bruk går kraftig ned. Det tyder på at det digitale er i ferd med å normaliseres, og dermed reduseres sensasjonseffekten og opplevd nytte av å få jobbe på datamaskin (Fjørtoft, Thun & Buvik, 2019).

Her ser vi en utvikling fra undersøkelsene som ble gjort av Skjelbred, Solstad & Aamotsbakken i 2005. Teknologien og digitale ressurser tar en større plass i klasserommet i 2019 enn i 2005. Ved at samfunnet moderniseres og teknologien er en del av hverdagen vår, er også digitaliseringen av skolen på vei mot å bli normalen. I tillegg viste rapporten fra IKT-senterets Monitor-undersøkelse fra 2019 at de yngre elevene var noe mer positiv til bruk av skjerm og tastatur enn elevene på videregående skole (Fjørtoft, Thun & Buvik, 2019).

På oppdrag fra Utdanningsdirektoratet ble det fra 2013 til 2016 forsket på valg og bruk av læremidler i fire fag i grunnopplæringen. Dette prosjektet ble kalt ARK&APP-prosjektet og sluttrapporten ble gitt tittelen *Med ARK&APP* (Gilje, Ingulfsen, Dolonen, Furberg, Rasmussen, Kluge, Knain, Mørch, Naalsund & Skarpaas, 2016). I denne rapporten kom de blant annet fram til at «Grunnskolelærere supplerer med andre læremidler og ressurser for læring i de tilfeller der de opplever at den papirbaserte læreboka ikke dekker kompetansemålene» (Gilje, m.fl., 2016). I tillegg kom det fram at den trykte læreboka var det læremiddelet som ble brukt i sist undervisningstime av flest lærere, samt at det brukes i større grad digitale læremidler og andre digitale læringsressurser i videregående skole enn på grunnskolen (Gilje, m.fl., 2016).

I 2021 ble artikkelen *På nye veier: læremidler og digitale verktøy fra kunnskapsløftet til fagfornyelsen* (Gilje, 2021) publisert. Gilje (2021, s. 229) påpeker at «I 2021 har minst seks av ti elever i grunnskolen og alle elever i videregående skole sin egen digitale enhet tilknyttet internett, som de kan bruke på skolen og hjemme». Dette gjør at tilgjengeligheten av digitale enheter har økt betraktelig de siste årene og at en derfor har muligheten til å ta i bruk digitale læremidler i større grad enn før. Videre viser Gilje (2021, s. 229) til tall fra Den norske forleggerforeningen og påpeker at «i 2020 var omsetning av digitale læremidler (inkl. finansiering av NDLA) om lag like høy som omsetningen av papirbaserte læremidler», samt at tall fra Kopinor indikerer at den digitale kopieringen har økt betraktelig og at lærere fremdeles kopierer fra papir til papir. I tillegg skriver Gilje (2021, s. 230) at en del nye EdTech-selskaper som ofte utvikler digitale verktøy for blant annet faglig innhold, har hatt en betydelig vekst i omsetningen, men at disse salgshallene ikke er meldt inn til Forleggerforeningen.

Imsen (2020, s. 441) skriver at «internasjonal forskning tyder på at så mye som fra 70 til 90 prosent av undervisningen i sentrale fag kan være lærebokstyrt eller dirigert gjennom (...) lærerveiledninger». Videre refererer Imsen (2020, s. 441) til svenske Lieberg (1996) sin forskning som «tyder på at de mest strukturerte fagene er mest lærebokstyrt, mens et fag som samfunnsfag ikke er så lærebokbundet».

2.7 Sammenfatning

Det er styrker og svakheter ved bruk av både trykte og digitale læremidler. Lærebokas posisjon i skolen har også endret seg med tiden, og teknologien tar en større plass i skolen i dag enn den gjorde for bare 15 år siden. Begrepet læremiddel blir derfor utfordret nå som det utvikles flere digitale læremidler og utvalget av dem vokser. Forskningsspørsmålene knyttet til problemstillingen er utformet på bakgrunn av det vi allerede vet om læremidler og lærerens forhold til den. De tre forskningsspørsmålene er som nevnt:

1. Hvordan er lærerne i dette forskningsprosjektets tilgang på læremidler, og hvordan benytter lærerne seg av disse etter innføringen av LK20? Dette innebærer både trykte lærebøker og digitale læremidler.
2. Hvordan oppleves behovet for trykte lærebøker i samfunnsfag?
3. Planlegger lærerne i dette forskningsprosjektet ut fra læreplan eller læremiddel?

Disse spørsmålene og bakgrunnsinformasjon om bruk av læremidler vil være utgangspunkt for analysen. Det vil være interessant å se om mine funn kan sammenlignes med teori og tidligere forskning på området. Det vil samtidig være interessant å se hva som er likt og eventuelt ulikt i mine funn fra intervjuene.

3 Metode

I dette kapitlet vil begrunnelsen for valg av kvalitativ metode og semistrukturert intervju redegjøres. Det vil bli gitt litt bakgrunnsinformasjon om de fire informantene i dette forskningsprosjektet, hvorfor disse lærerne ble spurt om å delta, kriterieriene mine til informantene og årsaker til hvorfor det ble valgt å gjennomføre individuelle intervju. Deretter vil bearbeiding av datamaterialet bli beskrevet. Jeg har jobbet både induktivt og deduktivt i arbeidsprosessen med dette forskningsprosjektet, og dette vil det kort bli gått nærmere inn på. I forkant at prosjektets start ble det sendt inn en søknad til NSD, og denne søknaden vil det blir gått litt nærmere inn på i delkapittel om etikk og behandling av datamaterialet. Her blir også forskningsprosjektets reliabilitet og validiteten presentert.

3.1 Bakgrunn for valg av metode

I dette forskningsprosjektet har jeg valgt å bruke en kvalitativ tilnærming. «Kvalitative studier kjennetegnes ved at metodeopplegget er preget av fleksibilitet. Vi kan endre utformingen av prosjektene i løpet av undersøkelsesprosessen, og vi kan innarbeide erfaringer og nye utfordringer underveis» (Thagaard, 2019, s. 16). Dette er altså en forskningsmetode som kan tilpasses underveis i forskningsprosessen og som gjerne er tettere på informantene. Ved denne typen metode har man heller ikke like mange informanter som om en hadde valgt en kvantitativ metode.

Siden jeg i mitt forskningsprosjekt ønsket å få et innblikk i de fire lærernes egne erfaringer og tanker rundt bruk av læreverk i samfunnsfagundervisningen, falt valget naturlig på kvalitativ forskningsmetode, da en metode for å samle inn data er gjennom intervju (Thagaard, 2019). I tillegg er utviklingen av digitale læremidler i voldsom vekst og går utrolig raskt. Denne utviklingen av, og behovet for, digitale læremidler har økt betraktelig de to siste årene, blant annet på grunn av at det har vært en spesiell situasjon med pandemi. Jeg har ikke nødvendigvis klare forutsetninger for hva jeg vil finne, så det vil derfor være fornuftig å velge en metode som åpner for fleksibilitet og mangfold i lærernes svar. LK20 skiller seg en del fra tidligere læreplaner med at den er så pass lite spesifikk på kunnskapsmål. Det krever at man i undervisningen forholder seg til mange deler av læreplanen, som tverrfaglige tema, kjerneelement og så videre. Denne læreplanen gir både lærere og læremiddelprodusenter ganske stort handlingsrom. Dette kan også bidra til usikkerhet knyttet til lærernes svar. Derimot om hovedfokuset i dette forskningsprosjektet hadde vært å kartlegge lærernes bruk av læremidler i sin undervisningspraksis, framfor hvilke tanker og erfaringer lærere gjør seg rundt bruk av læremidler, hadde det vært naturlig å velge en kvantitativ tilnærming.

Denne kvalitative tilnærmingen gir mindre rom for generalisering, som vil gjøre det vanskelig å hevde at det mine informanter sier er representativt for alle lærere. Dette forskningsprosjektet vil likevel gi en verdifull innsikt i hvordan en gruppe lærere tenker rundt bruk av læremidler.

3.2 Intervju

Intervju som metode for å innhente empiri er et verktøy som kan gi utfyllende innblikk i menneskers tanker, meninger og opplevelser. I min masteroppgave har jeg valgt å gjennomføre et semistrukturert intervju, ut fra problemstillingen. Her formuleres spørsmål i forkant av intervjuet, men en har friheten til å velge rekkefølge på hvordan man stiller spørsmålene, en kan variere hvilke spørsmål som stilles og velge å omformulere spørsmål fra intervju til intervju (Gleiss og Sæther, 2021, s. 80). En fordel med å gjennomføre et semistrukturert intervju er at man kan følge opp spørsmål eller kommentarer underveis i intervjuet. Man har en bestemt retning og mål med intervjuet, samtidig som man kan bli påvirket av de svarene man får. Ved å gjennomføre et semistrukturert intervju har man muligheten til å gå mer i dybden på svarene man får, og det er en god måte å legge til rette for at intervjuene man gjennomfører kan sammenlignes (Gleiss og Sæther, 2021, s. 80). En svakhet med denne formen for intervju er at man også har muligheten til å unnlate å stille noen spørsmål eller stille spørsmål i en annen rekkefølge. Noe som da kan skje er at man da mulig ikke tenker over at man unnlater å stille noen spørsmål, som kan resultere i at man mangler svar på noe.

Datainnsamling ble gjort gjennom individuelle intervju. To av intervjuene ble gjort over Teams og to fysisk i samme rom. Det ble gjort lydopptak av intervjuene, som jeg vil komme mer inn på i delkapittel 3.4. En av grunnene til at jeg ønsket å gjennomføre individuelle intervju var for å sikre at informantene ikke skulle kjenne på at de gjorde noe feil i sin undervisningspraksis og at de kunne være ærlige i sine svar, noe jeg kanskje ikke ville ha oppnådd om jeg hadde gjennomført gruppeintervju. Ved å gjennomføre et individuelt intervju sikrer man seg at alle informantene er delaktig og en kan unngå at noen vegrer seg for å gi avvikende synspunktet, noe som ikke nødvendigvis er en selvfølge om man gjennomfører gruppeintervju (Thagaard, 2019, s. 92). I tillegg er det mest hensiktsmessig å gjennomføre individuelle intervju når temaet er personlig og når man ønsker detaljerte beskrivelser av informantenes erfaringer, forståelse, meninger, refleksjoner og holdninger (Johannesen, Tufte & Christoffersen, 2017, s. 146). En svakhet med å gjennomføre individuelle intervju er at det tar lengre tid enn om jeg hadde gjennomført gruppeintervju (Postholm & Jacobsen, 2011, s. 65), dette førte også til at jeg ikke intervjuet så mange lærere i dette forskningsprosjektet og samtalene med hver enkelt informant var alle under 30 minutter. I etterkant ble intervjuene transkribert, noe som vil bli gått mer inn på i delkapittel 3.4.

Da jeg skulle innhente informanter, ga flere uttrykk for at de var litt usikre på om de hadde noe fornuftig å komme med til mitt forskningsprosjekt. Av den grunn fikk informantene se intervjuguiden i forkant, slik at de kunne forberede seg litt. Noen av spørsmålene omhandlet tilgjengelighet av læreverk på skolen, og da var det viktig for meg at lærerne hadde muligheten til å skaffe seg oversikt over skolens lærebøker og digitale læremidler, og eventuelt hvilke lærebøker og nettressurser skolen har tilgjengelig. Ved at informantene fikk se på spørsmålene i forkant trygget jeg de kanskje litt ekstra, noe som var intensjonen. I tillegg hadde informantene muligheten til å reflektere over sin undervisningspraksis i forkant av intervjuet, om de hadde behov for dette, og de kunne lage seg noen stikkord som de kanskje synes var ekstra viktig at kom fram i intervjuet.

3.3 Valg av informanter

Det ble intervjuet fire lærere til denne oppgaven, hvorav en mann og tre kvinner, fra to ulike skoler i samme kommune. Kriteriet til informantene var at de underviser i samfunnsfag på nåværende tidspunkt. Informantene er av ulik alder, erfaringer, kjønn og utdanningsbakgrunn. I tillegg ønsket jeg også å intervjuere lærere ansatt på både byskole og bygdeskole. Jeg kom i kontakt med informantene ved at jeg har jobbet som vikar på den ene skolen og gjennom bekjente ved den andre skolen.

Informantene har fire ulike utdanningsløp; fireårig utdanning, femårig masterutdanning, førskolelærerutdanning og pedagogikkfag tatt i voksen alder. I tillegg har informantene svært forskjellig alder, fra 20-årene til 60-årene. Ved at informantene har så ulik alder og arbeidserfaring bidrar det til at jeg kan få fram flere perspektiver. De intervjuede i dette forskningsprosjektet var:

- Lærer 1 (L1): Mannlig lærer i 40-årene uten studiepoeng i samfunnsfag og undervisningserfaring i 18 år. Underviser på femte- og sjette-trinn. Har tidligere undervist på småtrinn.
- Lærer 2 (L2): Kvinnelig lærer i 20-årene med studiepoeng i samfunnsfag og undervisningserfaring i ca. ett år. Underviser på femte-, sjette- og syvendetrinn. Erfaring med undervisning på voksenopplæring.
- Lærer 3 (L3): Kvinnelig lærer i 20-årene med studiepoeng i samfunnsfag og undervisningserfaring i 5 år. Underviser på femte- og sjette-trinn.
- Lærer 4 (L4): Kvinnelig lærer i 60-årene med studiepoeng i samfunnsfag og undervisningserfaring i 25 år. Underviser på første- og andre-trinn.

3.4 Bearbeiding av datamaterialet

Etter at intervjuene ble gjennomført ble de transkribert. Da spilte jeg av intervjuene i Nettskjema og skrev ordrett ned i et Word-dokument. Jeg begynte med å lime inn intervjuguiden min som et utgangspunkt i Word-dokumentet. Siden jeg hadde valgt å gjennomføre semistrukturerte intervjuer hadde jeg muligheten til å stille oppfølgings-spørsmål og tillegsspørsmål. Disse spørsmålene la jeg til i intervjuguiden min etter hvert. Dokumentene ble lagret som intervju 1, 2, 3 og 4, og navn ble aldri nevnt i dokumentet. Deretter tok jeg utskrift av intervjuene før jeg gjorde en tematisk analyse ved hjelp av penn og markeringstusj i forskjellige farger for å fremheve likheter, ulikheter, sitater og andre funn i de fire intervjuene. På denne systematiske måten gikk jeg gjennom og sammenlignet svarene.

En tematisk analyse er en av mange tilnærminger til kvalitativ analyse. Denne formen for analyse innebærer å se etter ulike temaer i datamaterialet, og kategorisere i grupper med viktige fellestrekk (Johannesen, Rafoss & Rasmussen, 2018, s. 279). «Målet med en tematisk analyse er å gruppere disse «små» svarene i mer generelle kategorier – i *temaer* – som til sammen svarer på forskningsspørsmålet vårt» (Johannesen, Rafoss & Rasmussen, 2018, s. 279). Johannesen, Rafoss & Rasmussen (2018, s. 282) presenterer en oversikt over tematisk analyse i fire faser: forberedelse, koding, kategorisering og rapportering. I den første fasen får man en oversikt over det datamaterialet som er samlet inn, i den neste fasen kodes og fremheves de viktigste poengene i materialet, deretter samles funnene i mer generelle temaer før funnene til slutt blir presentert i analyse- eller resultatdel i oppgaven (Johannesen, Rafoss & Rasmussen, 2018).

Jeg har som nevnt jobbet både induktivt og deduktivt i arbeidsprosessen med dette forskningsprosjektet. Jeg har arbeidet deduktivt ved at jeg har tatt utgangspunkt i teori og tidligere forskning om bruk av læremidler, samtidig som at jeg har noen konkrete forskningsspørsmål jeg ønsker å belyse, som jeg tar med meg gjennom analysen. Samtidig danner jeg koder med utgangspunkt i materialet som kan være noe preget av de forventninger jeg hadde med utgangspunkt i det jeg hadde lest om tema. Dermed er arbeidsprosessen også induktiv da jeg underveis i prosessen og arbeid med materialet har gjort funn jeg ikke hadde forventet.

De tre temaene jeg har delt inn mine funn i er: *tilgang på og bruk av læremidler i samfunnsfag, opplevelser av behovet for nye lærebøker i samfunnsfag, og planlegging ut fra læreplan eller læremidler?* Disse temaene har også blitt underoverskriftene i analysedelen i denne masteroppgaven. Det falt naturlig at det ble en slik inndeling, da problemstillingen er «*Hvilke tanker og erfaringer gjør lærere seg rundt bruk av læremidler i samfunnsfagundervisningen på barneskolen?*». I tillegg ble det stilt spørsmål om lærernes framgangsmåte når de planlegger sin undervisning, om de tar utgangspunkt i læreplanen eller i læreboka.

3.5 Etikk og behandling av datamaterialet

I forkant av datainnsamlingsprosessen sendte jeg inn meldeskjema for å få gjennomføre forskningsprosjektet mitt til NSD – Norsk senter for forskningsdata. Når man skal gjennomføre intervju hvor man behandler personopplysninger er man meldepliktig (Norsk senter for forskningsdata, u.å.). Prosjektet ble utformet etter mal for samtykke fra NSD, fått godkjenning og tildelt prosjektkode 367083. NSD har en mal på hvordan man skal skrive informasjon- og samtykkeskjema som jeg tok i bruk, hvor det er tydelig informert om at det er frivillig å delta, at en anonymiseres og at datamaterialet slettes i etterkant av prosjektet. Dette er en av de punktene som må godkjennes før en får sette i gang prosjektet sitt. Etter at meldeskjema var godkjent, kunne jeg begynne min datainnsamling.

I forbindelse med at mitt datamateriale, som må lagres og oppbevares i samsvar med GDPR - General Data Protection Regulation, og NTNU sine retningslinjer, gjorde jeg mine lydopptak med appen som er anbefalt fra NTNU; Diktafon. Diktafon er en app som er knyttet til nettstedet Nettskjema.no, som er utgitt av Universitetet i Oslo. Her har man mulighet til å logge seg inn med Feide eller ID-porten, og lydopptakene man gjør på mobilen får man tilgang til inne på Nettskjema.no, ikke via Diktafon-appen. Lydklippene oppbevares ikke direkte på privat datamaskin og slettes automatisk etter 90 dager (Nettskjema.no, 2022). Dette ble også informantene informert om før lydopptaket ble gjennomført.

For å kunne vurdere forskningskvaliteten tar man vanligvis utgangspunkt i begrepene reliabilitet og validitet. «Reliabilitet kan oversettes til pålitelighet og brukes til å vurdere kvaliteten på forskningsprosessen. Validitet – eller gyldighet – sier noe om kvaliteten på datamaterialet og forskerens fortolkninger og konklusjoner» (Gleiss & Sæther, 2021, s. 201). Ved at min forskningsprosess er nøye beskrevet, som kan bidra til at prosessen er etterprøvbart, styrker dette reliabiliteten i masterprosjektet. Oppgaven er også skrevet med en struktur som tydeliggjør som er blitt gjort i de ulike prosessene av forskningsprosjektet. Det som styrker validiteten i denne oppgaven, er at mine funn og tolkninger

er knyttet opp mot, og sammenlignet med, tidligere forskning på feltet. Det er også en tydelig sammenheng mellom problemstilling, datamaterialet og konklusjon. De tre forskningsspørsmålene blir tydelig besvart som en del av konklusjonen.

3.6 Sammenfatning

Jeg har innhentet datamateriale gjennom kvalitativ forskningsmetode og individuelle, semistrukturerte intervju. Funnene fra de fire intervjuene blir presentert ut fra de tre forskningsspørsmålene som har blitt presentert tidligere i oppgaven, og danner tre kategorier som også blir brukt som overskrift til hver av underkapitlene. Disse kategoriene går også igjen i drøftingskapittelet.

I dette forskningsprosjektet ble som nevnt fire lærere ansatt på to ulike skoler intervjuet. På de to skolene er det ikke kjøpt inn lærebøker tilhørende den nåværende læreplanen; LK20, men begge skolene er brukere av Cappelen Damms digitale læringsressurs Skolen. Begge skolene har lærebøker tilhørende den utgåtte læreplanen LK06 tilgjengelig som de kan velge å bruke om ønskelig. Bøkene det er snakk om er Globus og Cumulus, begge utgitt av Cappelen Damm. Hvordan er det å planlegge og gjennomføre undervisning med de læremidlene lærerne har tilgang på, og tas de gamle lærebøkene i bruk i undervisningen? Hvilke tanker gjør lærerne seg rundt nye lærebøker, og hvordan er planleggingsprosessen til de fire læreren? Dette er spørsmål som besvares i det kommende delkapittelet.

4 Analyse og presentasjon av funn

I dette kapittelet skal funnene fra de fire intervjuene presenteres i tre kategorier som har tatt utgangspunkt i de tre forskningsspørsmålene. Kategoriene i denne analysen er som følger:

- Tilgang på og bruk av læremidler i samfunnsfag
- Opplevelser av behovet for nye, trykte lærebøker i samfunnsfag
- Planlegging ut fra læreplan eller læremidler?

Hensikten med denne studien er å få et innblikk i bruken av ulike læremidler i barneskolen, hvorfor lærere velger å bruke eller ikke å bruke de ulike læremidlene. I tillegg ønsker jeg å finne ut hvordan det påvirker lærernes arbeidshverdag å ikke ha oppdaterte lærebøker tilgjengelig til sin planlegging og gjennomføring av undervisning.

Flere av funnene vil bli presentert gjennom direkte sitat fra informantene og det er kun de sitatene som er relevante for å besvare problemstillingen som vil bli presentert. Lærere i forskningsprosjektet ble spurt om de er ansatt på en byskole eller bygdeskole, men ut ifra mine funn var ikke dette en faktor som spilte inn på svarene de ga. Svarene fra lærerne ansatt på en byskole og lærerne ansatt på en bygdeskole var tilnærmet like og utgjorde ingen nevneverdig forskjell.

4.1 Tilgang på og bruk av læremidler i samfunnsfag

Ingen av de lærerne jeg snakket med i mitt forskningsprosjekt hadde oppdaterte lærebøker tilgjengelig på arbeidsplassen, men lærerne har tilgang til og bruker den digitale ressursen til Cappelen Damm, Skolen, i hovedsak i stedet for de gamle bøkene fra 2006/2007. Begge skolene hadde kun ett gammelt læreverk tilgjengelig, og de to verkene som ble nevnt var Cumulus og Globus, begge fra forlaget Cappelen Damm.

Ingen av de fire lærerne i dette forskningsprosjektet har valgt å bruke bøkene som er utgitt i 2006/2007 som sitt primære læremiddel i sin undervisning. L1 og L2 ser helt bort fra de gamle lærebøkene, mens L3 og L4 har nevnt at de kan se på innholdet i den gamle boka, og se om det kan brukes som supplement til det tema det undervises om. L2 begrunner hvorfor hun ikke bruker den gamle læreboka på denne måten:

Nei, de har jeg bare sett helt bort i fra. Har ikke brukt dem i det hele tatt fordi de er fra 2006, så de er kjempegamle, så jeg har ikke vurdert å bruke de i det hele tatt. Jeg føler at det er altfor utdatert (L2).

Mens L3 svarer slik:

Jeg prøver kanskje å bruke de [lærebøkene] litt til tider, hvis det er tema som passer og det går overens med det jeg tenker å gjøre. Det kan være fint for mange elever å ha den håndfaste boka hvis en tekst skal leses eller noe sånt. Det blir jo ellers veldig mye i og læring på nettbrett eller iPad, da. Så mange synes det er fint å ha litt i boka, men det er mye som er utdatert og da, så vi ender ofte ut med å bruke nettsiden til boka da det er andre ting en finner på nett (L3).

L1 sier at han heller velger å bruke nettressursen, atlas eller andre kilder til fordel for dem gamle læreboka fra 2006. De tre andre lærerne bruker også det digitale læremiddelet fra

Cappelen Damm; Skolen, som det primære læremiddelet i undervisningen, i tillegg til annet materiale de finner på Internett.

Både L1, L3 og L4 påpeker at de ikke har fått muligheten til å vurdere lærebøker som har blitt utgitt etter den nye læreplanen tredde i kraft i 2020. L2 og L4 har et ønske om at skolen kunne ha kjøpt inn lærebøker som samsvarer med den digitale ressursen. L1 nevnte at skolen hadde kjøpt inn den digitale ressursen Skolen da han mener at de var flinke til å promotere seg selv, uten at skolen hadde gjort noen vurdering på om de skulle velge et annet forlag. Han mener at avgjørelsen ble gjort litt for raskt før de ansatte fikk gjort en vurdering på hva de mente var det beste læreverket.

Ingen av de fire lærerne har kjøpt undervisningsmateriale som supplement til egen undervisning, men alle fire gjør «Google-søk» og ser om de finner noe som de kan supplere med og at de bruker det som ligger ute på nettet gratis. Alle de fire lærerne nevner at de bruker NRK skole i sin undervisning, og trekker fram dette digitale læremidlet som noe de liker veldig godt. Facebook-grupper som tilbyr gratis undervisningsmateriale eller tips, og Salaby blir også nevnt av flere av lærerne. Salaby er et digitalt læremiddel som i utgangspunktet ligger bak betalingsmur, men som har vært gratis under nedstengningen av samfunnet i forbindelse med korona-pandemien. Det er noen få tema som fremdeles er tilgjengelig for de uten lisens, med innlogging via Feide, inne på Salaby, men samfunnsfag er ikke et av de fagene som ligger ute gratis. L1 sa: «Jeg brukte Salaby en god del under hjemmeskoleperioden, og litt etter det og. Den er veldig bra, egentlig. Jeg liker Salaby».

I tillegg nevnes ulike organisasjoner sine nettsider, som FN, Redd barna og Sex og samfunn. Alle kan lære og Undervisningsmetoder.com er også digitale læringsmidler som er tilgjengelig uten betaling, som blir nevnt av L1. YouTube og Kahoot blir også nevnt av L3 som supplement til undervisningen. L4 skiller seg ut ved at hun lager en god del undervisningsmateriale selv, og bruker en del tid på dette. Hun sier at hun synes at det er artig å lage litt selv, og legger til at hun tar seg selv i å bli veldig gira, lage altfor mye og at tida går fort når hun begynner. L4 mener at det burde ha blitt satt av mer tid fra skolen sin side til at lærere kan lage undervisningsmateriale selv. I tillegg sier hun at hun savner en oversikt over alle nettsidene som tilbyr læremidler, for hun mener at det er tilfeldig at man kommer over ulike nettsider. Det går også med en del tid på å gjennomføre søk og finne materiale en kan bruke om ulike tema. L1 er den eneste som sier at han ikke lager noe materiale selv. L3 nevner at hun lager PowerPoint og L2 nevner at hun lager Alias eller andre typer begrepsspill.

På spørsmål om læreren opplever at nettressursen til samfunnsfaget er utfyllende nok svarer L3 slik:

Til å få til basisgrunnlag i samfunnsfaget på barneskolen, er den vel grei nok, men jeg kan ikke bare ta utgangspunkt i de oppgavene som er der. Jeg er veldig opptatt av å få en variert og fin undervisning. Så det å gjøre andre ting også, ikke bare oppgaver eller lesing på nettsiden, det blir jo gjennomført. Så for å få en utvidet nok undervisning må en nok gjøre andre ting i tillegg. Man kan ikke bare la det være opp til nettressursen for å si det sånn (L3).

Hun legger også til at det tar mer tid å planlegge når en må finne supplerende læremidler for å få undervisningen til å bli innbydende og artig nok for elevene.

L4 mener også at den digitale ressursen er utfyllende nok fram til andreklasse, da hun ikke har erfaring med høyere klassetrinn. Men hun legger også til at hun undersøker på nett hva som ligger ute tilgjengelig som hun kan bruke i tillegg til sin undervisning. Da trekker hun fram NRK skole som det hun bruker aller mest, da særlig seriene Planetpatroljen, Ugler i mosen og Kråkeklubben.

Alle fire lærerne mener at de er fornøyde med Skolen, men de trekker fram både positive og negative sider ved den digitale ressursen. På denne måten forklarer L3 hvorfor hun er fornøyd:

Ja, egentlig så synes jeg at den er veldig grei, og at de fleste elevene liker å sitte og holde på med oppgaver på iPad, da. Så kanskje det gjør det litt artigere, da. Ja, så synes jeg det er genialt med at lærer kan tildele oppgaver til elevene. Da kan en tilpasse til den enkeltes nivå. Det er jo kjempelurt og da blir det litt i stillet til de enkelte elevene, sånn at de tror kanskje at de holder på med det samme. Så den funksjonen liker jeg veldig godt. Ja, og så kan jeg jo og se om de har svart rett hvis det er fasitoppgaver og ellers. Ja. Får sett litt egentlig hva de gjør, og hva de svarer (L3).

L2 savner langsvarsoppgaver eller mer utfordrende oppgaver for elevene. Av og til kan oppgavene bli for enkle, og elevene blir veldig raskt ferdig, da spesielt for elevene på syvende trinn. Hun gjør seg også en refleksjon rundt språket som blir brukt på Skolen:

For eksempel på femte trinn så opplever jeg noen ganger at det kan være litt vanskelig språk, for de i femte. Og av og til litt lange oppgaver, eller sånn at det blir litt for mye og så opplever jeg samtidig så opplever jeg at for syvende trinn blir litt for enkelt til dem. For da er det litt både og vil jeg si (L2).

Analysen viser altså at lærerne har begrenset tilgang på nye læremidler og at de bruker litt tid på å lete etter alternativer. Men hvordan opplever de egentlig behovet for nye læremidler? Hvordan opplever de det å ha disse begrensingene? Det er tema for 4.2.

4.2 Opplevelser av behovet for nye, trykte lærebøker i samfunnsfag

På spørsmål om det gjør lærerens jobb vanskelige når det ikke er oppdaterte lærebøker i samfunnsfag svarer L3 slik:

Ja, jeg vil jo si det blir mer planlegging fra min side. Med at jeg må bruke mer tid på det når jeg ikke bare kan bla opp i boka og ta det som god fisk. Så jeg vil si det tar litt lengre tid for meg, og litt mere arbeid for meg enn det hadde trengt å være (L3).

De andre lærerne sier seg enig i at det kan gå med en del tid på å lete etter undervisningsmateriale. Nettressursen Skolen har mye liggende ute, men det er ofte at lærerne supplerer med annet materiale som ligger ute på nett. Når man ikke har en oversikt over de ulike nettsidene en kan finne læremidler på, kan det også gå med en del tid på å lete.

L2 mener at det er fint for elevene å ha ei håndfast bok hvis det er tekster som skal leses, men når det ikke er oppdaterte lærebøker tilgjengelig på skolen er dette vanskelig om man ikke da eventuelt skriver ut tekstene på papir til elevene. L2 synes at det er et savn at elevene ikke har fysiske lærebøker i samfunnsfag på skolen:

Jeg synes det hadde vært veldig greit om elevene hadde hatt lærebøker. Fordi det er noe med å ha en fysisk bok å bla i og at vi har det felles. At de har noe framom seg og kan ta med hjem og lese i. Så jeg savner å ha fysiske bøker. Det gjør jeg virkelig (L2).

L4 har også et ønske om at skolen skulle ha kjøpt inn lærebøker til elevene. Hun foreslår at skolen kunne ha kjøpt inn halve klassesett med lærebøker slik at eleven kan lese sammen to og to. Hun er lærer på første og andre trinn, og poengterer at når elevene er så små klarer de ikke å lese alt som står i samfunnsfagbøkene, men at det likevel er mange fine bilder og at det er mye de kan snakke om i bøkene.

L1 skiller seg ut i svaret sitt på om han savner at elevene har ei lærebok tilgjengelig på skolen. Han er litt usikker på om han hadde stemt ja for å kjøpe inn nye bøker:

Det er ikke sikkert at jeg kommet til å stemme ja for å kjøpe inn masse nye bøker, det er det ikke sikkert at jeg vil gjøre. Men jeg kommer jo til å bruke det, det er mange fine tekster i bøkene, varierte tekster. Jeg er litt usikker. Det er veldig trygt og godt å ha ei bok og altså (L1).

Han mener at det er både fordeler og ulemper ved bruk av lærebøker og digitale læremidler.

Ingen av lærerne har tilgang på arbeidsbøker til elevene sine, til tross for at de har gamle lærebøker tilgjengelig. Ved spørsmål om det er et savn å ha arbeidsbøker, er det kun L1 som ikke savner å ha disse tilgjengelig i sin undervisning:

Jeg savner ikke engangsbok, skrivebok i samfunnsfag. Da synes jeg det er lett å ha ei vanlig skrivebok og bruke, og lage seg ei bok selv holdt jeg på å si. Trenger ikke ei engangsbok i samfunnsfag. Det savner jeg ikke i det hele tatt (L1).

På oppfølgingsspørsmål om det er han selv som lager oppgavene som elevene skal gjøre i skriveboka si, kan han bekrefte dette. L3 mener at det kommer litt an på eleven om det er et savn å ha arbeidsbok eller ikke. Hun mener at det viktigste er at elevene arbeider med oppgaver og at de får muligheten for å forstå hva som skal gjøres, forstå innholdet av oppgaven. Videre forteller hun om fordelene av å ha oppgaver som kan løses via digitale læremidler:

Jeg har jo en del svake lesere i klassen, så det å ha program på iPaden som kan for eksempel lese oppgaven til dem, det synes jeg er veldig fint. Så da har de mye større sjanse for å faktisk forstå oppgaven og løse den på egen hånd. Så i stedet for å spørre meg om hva oppgaven egentlig handler om, og det tror jeg hadde vært mye vanskeligere for dem hvis de hadde hatt den fysiske boka. Selv om det har vært veldig god lesetrening igjen da (L3).

L2 forklarer hvorfor hun synes det er et savn at ikke elevene har en egen arbeidsbok knyttet til samfunnsfaget på denne måten:

Jeg tenker at det hadde vært veldig fint og hatt, en egen arbeidsbok som hadde vært knyttet opp mot læreboka. For da hadde de både kunne brukt den og sittet på skolen og jobbet, og kunne tatt med seg den hjem. Og det hadde blitt veldig greit at de kunne vist fram hvis de hadde hatt lekse i den arbeidsboka. Så blir det veldig tydelig og kunne vise fram lekser, og kunne ta inn arbeidsboka deres og rette den. Så jeg synes det hadde vært veldig greit om de hadde hatt det (L2).

L4 svarer dette på spørsmålene om det er et savn å ha lærebok og arbeidsbok:

Ja, men da hadde jeg ønsket å ha et læreverk [digitalt læremiddel] som har vært knyttet opp mot den læreboka. For det er jo en sammenheng der, så at de egentlig hadde hatt en

bok som dem skriver i, sånn engangsbok, skrivebok. Som de klipper i, tar ut bilder i. Klipper og limer litt i, ei arbeidsbok, kladdebok (L4).

Selv om det er en funksjon som gjør at lærer kan gi lekser via det digitale læremiddelet Skolen, er det flere av lærerne som kunne ønske at elevene hadde ei arbeidsbok som de kunne ha jobbet med både på skolen og hatt med seg hjem for å gjøre lekser i.

På spørsmål om lærernes tanker om å drive undervisning uten lærebøker, om de kunne komme på noen fordeler og/eller ulemper mente L1 at en blir friere ved å drive undervisning uten lærebok. Om man bruker ei lærebok og følger den slavisk er det noen andre som har tatt avgjørelsene for deg, men om man driver undervisning uten læreboka har man friheten til å velge og bruke det materialet man selv ønsker. L2 svarte slik:

Jeg tenker at fordelene med å ha lærebok er at de har den fysiske boka si. At de kan lese og bla i den, som jeg tenker kan være en fordel. Samtidig så er det sånn at har man en tavlebok, så alle får opp den på tavla, alle følger med sammen, ingen fare for at noen glemmer boka si eller noe sånt. Så, ja. Fordeler og ulemper med begge deler tenker jeg (L2).

L4 påpeker at det hun driver med i dag så si er undervisning uten lærebøker, da de bøkene som er tilgjengelig på skolen er utdaterte og ikke i bruk i undervisningen primært. Hennes tanker om fordeler og ulemper rundt det å drive undervisning uten lærebøker er:

Du må ha noe tilgjengelig, sånn at du på en måte, sånn at du kan se hvordan de [lærebøkene] tenker i forhold til det målet, hvordan de tenker der. Og så må du innhente noe i forhold til nettressurser. Og så må du se på hvordan du kan sy sammen det her. Jeg tenker at du kan ikke bare være lærebokstyrt. Eller bare forholde deg til nettet. Men jeg tenker at du er mindre lærebokstyrt nå enn for fem til syv år siden. Nå har vi mye mer tilgang på alt mulig (L4).

Flere av lærerne i dette forskningsprosjektet kjenner et behov for og har et ønske om nye, trykte lærebøker i samfunnsfag. I sin planlegging har de de gamle lærebøkene tilgjengelig på arbeidsplassen, i tillegg til den digitale læringsressursen Skolen. Jeg lurer på hva informantene bruker som utgangspunkt for sin planlegging av undervisning. Planlegger lærerne undervisningen med utgangspunkt i kompetansemålene eller tar du utgangspunkt i den digitale læringsressursen? Kan det være at noen lærere gjør en kombinasjon? Det er dette jeg skal se på i det følgende delkapittelet.

4.3 Planlegging ut fra læreplan eller læremiddel?

Siden lærebøkene som lærerne har tilgjengelig på arbeidsplassen er utgitt i 2006/2007 og følger strukturen til en utgått læreplan; LK06, mener lærerne at bøkene ikke bidrar til å dekke kompetansemålene for LK20. Lærerne mener at det digitale læremidlet Skolen bidrar til å dekke kompetansemålene i kombinasjon av supplerende læremidler. L4 påpeker at hun ikke stoler på at de gamle lærebøkene dekker alle kompetansemålene for LK20. Ved å bruke er lærebok som ikke samsvarer med den nåværende læreplanen risikerer man å ikke dekke kompetansemålene, at man underviser om tema som hører til andre klassetrinn eller at den informasjonen i den gamle læreboka er feil eller utdatert. Tidene forandrer seg raskt og vi har kanskje andre syn på eller mer kunnskap om ulike tema i dag enn det vi hadde på den tiden læreboka ble skrevet.

På spørsmål om lærerne tar utgangspunkt i læreboka eller nettressursen når de planlegger undervisning i samfunnsfag, eller tar utgangspunkt i læreplanmålene og deretter finner undervisningsmateriale, svarer L1 først at han følger årsplanen som er satt opp av nettressursen Skolen og bruker denne som et utgangspunkt for sin planlegging. I tillegg nevner han:

Man kan bli litt satt og låst når en bruker et læreverk og følger det slavisk. Det blir bare liksom de [lærebokforfatterne] som bestemmer hva en skal gjøre. Mens nå kan jeg ta et kompetansemål og så velge og jobbe med det jeg har lyst til, eller som jeg tror passer best til klassen. Slik liker jeg å jobbe da, at jeg slipper å være så avhengig av et læreverk (L1).

L1 nevner også at han ser litt i et prøveeksemplar av ei lærebok som hører til den digitale ressursen, som et slags utgangspunkt for planlegging av undervisning. Denne boka heter Samfunnsfag 5, og er utgitt av Cappelen Damm. L4 ser på læreplanen og læreplanmålene og tolker målene, og deretter finner hva hun skal bruke i sin undervisning. L2 og L3 gjør en kombinasjon av å se på læreplanmålene og følge nettressursen Skolen. De ser først på læreplanmålene og leter deretter i nettressursen og ser om det er noe de kan bruke til sin undervisning der.

Jeg ser dem vel mer sammen ja. Jeg ser både på læreplanen, den ser jeg ganske nøye på før jeg starter med resten. Men ser og en del opp mot nettressursen, hva den har å by på og hvordan tema og eller kompetansemål hvor jeg må fylle inn ekstra på andre måter for å få det best mulig tilpasset klassen min, da (L3).

Jeg bruker en kombinasjon. Jeg ser på målene i samfunnsfag og bruker nettressursen til å se at jeg dekker de målene som jeg jobber ut etter. Og Skolen er oppdatert etter målene føler jeg, så da er det en god kombinasjon der (L2).

L4 gjør seg en refleksjon over hvordan det var å planlegge og drive undervisning før i forhold til hvordan det er i dag. Nå er det mer undervisningsmateriale som ligger tilgjengelig på Internett, og dette er en av de største forskjellene hun nevner:

*[...] det var mer bokstyrt tidligere år, men det tror jeg er fordi det er mer tilgjengelige ting nå. Vi hadde jo ikke det før, ikke sant. Ingenting for noen år siden, for ti år siden så hadde vi ikke noe av dette her. Nå har du jo så mye du kan kombinere det med. Så tror jeg ... Det virker som. At du er nødt til å ha denne blandingen av hvordan du formidler det. Før var du mer en formidler, nå er du mer en tilrettelegger av forskjellig. Både auditivt og visuelt undervisningsopplegg hvis du skal klare å ha med deg alle sammen. Du må nesten ha en liten forestilling. *ler* Det er ikke bare å stå å snakke om linerler og tro at du har alle med deg. Du må gjøre noen sånn ting i tillegg, som fanger litt mer interessen! Ja, det har forandret seg (L4).*

Det kan virke som at L4 mener at en var mer lærebokstyrt før. Tilgangen på lærebøker var kanskje mer vanlig tidligere enn den er nå, men i dag har vi en større tilgang på digitale læremidler og flere deler undervisningsmateriell, enten gratis eller betalt. L4 trekker fram viktigheten med variasjon, at man spiller på flere sanser og at lærere må følge takten på endringer i samfunnet. Hun uttrykker at lærere tidligere var formidlere, men at de nå må holde en liten forestilling for elevene når de har undervisning.

4.4 Sammenfatning

De mest sentrale funnene fra denne tematiske analysen vil bli drøftet ut fra den samme inndelingen av underkapitler, basert på de tre forskningsspørsmålene. Drøftingen blir knyttet opp mot relevant teori som ble presentert i kapittel 2 og tidligere forskning på bruk av læremidler. I det neste kapitlet vil svarene lærerne avga i intervjuene bli sammenlignet for å finne likheter og ulikheter, og undersøke om informantenes svar kan samsvare med det vi vet fra før om bruken av læremidler.

5 Drøfting

I dette kapitlet drøftes funnene opp mot teorigrunnlaget, tidligere forskning på området og problemstillingen. Problemstillingen er som nevnt følgende:

Hvilke tanker og erfaringer gjør lærere seg rundt bruk av læremidler i samfunnsfagundervisningen på barneskolen?

Drøftinga er inndelt i de samme temaene som i kapittel 4:

- Tilgang på og bruk av læremidler i samfunnsfag
- Opplevelser av behovet for nye, trykte lærebøker i samfunnsfag
- Planlegging ut fra læreplan eller læremidler?

5.1 Tilgang på og bruk av læremidler i samfunnsfag

Læremidler er et vidt begrep som kan omfatte både trykte lærebøker og digitale ressurser, både uten og med betalingsmur. I forbindelse med innføring av LK20 har det blitt utviklet mange nye læremidler, men flere utsagn i media (Ditlefsen & Hamre, 20. januar 2022) har indikert at det ikke har vært en tydelig prioritet i skolen å kjøpe nye læremidler. Samtidig har den teknologiske utviklingen, og pandemien, gjort det stadig mer relevant å velge digitale læremidler. Hvordan stemmer dette med erfaringene hos mine informanter?

Skjelbred, Solstad & Aamotsbakken (2005) sin kartlegging av bruk av læremidler og læremiddelpraksis viser at den trykte læreboka var svært sentral i undervisningen før. Men man må ta i betraktning at digitale læremidler og Internett ikke var i bruk på det tidspunktet undersøkelsene ble gjort. Det har vært en stor utvikling av teknologien siden 2005, og resultatene mine viser at det er digitale læremidler og Internett som er mest fremtredende i undervisningspraksisen og planleggingen av undervisning.

Det å ha trykte lærebøker som dekker kompetansemålene er en av punktene som Johnsen m.fl. (1997) nevner som en fordel ved bruk av ei lærebok. I tillegg blir det drøftet om lærerne bruker lengre tid på planlegging av undervisning i samfunnsfag når de ikke har oppdaterte, trykte lærebøker i faget.

5.1.1 Utdaterte lærebøker

Da ingen av de to skolene har kjøpt inn lærebøker tilhørende den nye læreplanen, hverken i papirform eller digital versjon, har heller ikke lærerne muligheten til å ta disse i bruk. De har de gamle lærebøkene tilhørende LK06 tilgjengelig på skolen de er ansatt på, men det er ingen av lærerne i dette forskningsprosjektet som har valgt å bruke disse som sitt primære læremiddel i sin undervisning. Dette begrunner de med at de synes at den gamle læreboka er alt for utdatert og ikke samsvarer med den nåværende læreplanen. Dette samsvarer også med min erfaring fra undervisning i samfunnsfag som jeg presenterte i innledningen. Som flere av lærerne har påpekt er bøkene utgitt i 2006/2007 gamle og utdaterte, noe som Högström (2009) også peker på som en ulempe ved bruk av trykte lærebøker. Noen tema i lærebøkene er fremdeles aktuelle i 2022, så helt ubrukelige er de ikke. Lærerne er nødt til å lete etter undervisningsmaterieell både i utdaterte lærebøker og på Internett når de ikke har oppdaterte lærebøker som samsvarer med nettressursen. Det blir vanskelig å ta utgangspunkt i læreboka fra 2006/2007 når den ikke følger de samme

kompetansemålene som den nåværende læreplanen. I tillegg kan det være at noen tema ikke lengre hører til de samme klassesrinnene som før, at det er noen tema som det ikke undervises om lengre, eller at det er noen tema i den nye læreplanen som de gamle lærebøkene ikke dekker.

I tillegg så har tidene endret seg, og vi har kanskje andre syn på eller mer kunnskap om ulike tema i dag enn på det tidspunktet læreboka ble skrevet og publisert. Historiske hendelser skjer hver dag, både store og små. Et eksempel på en stor hendelse i norsk historie som er med på å illustrere poenget mitt om at ei trykt lærebok raskt kan bli utdatert, er terrorhandlingen 22. juli 2011. Denne terrorhandlingen står det skrevet i LK20 at alle barn i norsk skole skal lære om. De siste lærebøkene i samfunnsfag etter LK06 ble utgitt i 2007, og bare fire år senere skjedde en hendelse som har tatt stor plass i norsk historie som burde ha fått plass i læreboka. Det gikk omtrent ti år før dette ble skrevet om i lærebøkene. Högström (2009) påpeker også at ei lærebok kan bli utdatert bare på noen få år. Imsen (2020, s. 444) nevner at ei lærebok aldri vil kunne erstatte lærerens undervisningskompetanse, avgjørelser og vurderinger, samt undervisningsorganisering. Ved at ei lærebok raskt kan bli utdatert er det viktig at lærere gjør en avgjørelse på hvordan en skal undervise om det som skjer i verdensbildet. En kan tenke seg til at samfunnsfaglæreren er den som får ansvaret for å undervise om dagsaktuelle og historiske hendelser, og da vil læreboka aldri klare å holde seg like oppdatert som digitale læremidler eller for eksempel nyhetsartikler.

Ut fra mitt materiale om min analyse kan det virke som lærerne er flinke til å gjøre slike vurderinger. De benytter ikke de gamle lærebøkene som sin primære undervisningsressurs, men kan benytte deler dersom det er relevant.

5.1.2 Digitale læremidler

Korona-pandemien som begynte i starten av 2020 kan være en faktor for at flere skoler har usatt innkjøpsprosessen av lærebøker i ulike fag, og at det derfor ikke har blitt tatt en vurdering av bøker på skolen enda. Den nye læreplanen trådte i kraft høsten 2020. Pandemien økte behovet for digitale læremidler kraftig, og flere forlag var raskt ute med sine digitale læremidler. Det kan være at noen skoler heller har valgt å teste ut den digitale ressursen før de eventuelt hadde tatt valget om å kjøpe inn lærebøkene, som L1 mener at det ble gjort på den skolen han er ansatt på. Det kan være en mindre økonomisk påkjenning å kjøpe lisens til en nettressurs i forhold til å kjøpe inn lærebøker i flere fag til alle klassesrinnene på skolen. Den digitale ressursen har blitt førsteprioritet, og så har bøkene blitt gitt ut etter hvert.

Gilje (2021) viser til tall som tyder på at min refleksjon rundt økt behov for digitale læremidler kan stemme. Han viser til tall fra Den norske forleggerforeningen og påpeker at omsetningen av digitale læremidler i 2020 var omtrent like høy som omsetningen av trykte læremidler. En økt omsetningen har også selskaper som utvikler digitale verktøy for blant annet faglig innhold hatt, til tross for at disse tallene ikke er meldt inn til Forleggerforeningen. Gilje (2017) skriver at da lærebøkene ble innført i folkeskolen på slutten av 1800-tallet så hadde dette en stor betydning for identitetsoppbyggingen i Norge. Lærebøkene bidro også til å samle sentral kunnskap. Det at omsetningen av digitale læremidler er omtrent lik som omsetningen av trykte lærebøker kan tyde på at lærebokas posisjon i skolen likestilles med digitale læremidler i dagens samfunn. I tillegg har vi en

del gratis undervisningsmaterieil tilgjengelig på Internett som ikke er medregnet i denne omsetningen, som også kan bidra til denne antatte likestillingen mellom trykte lærebøker og digitale læremidler.

I forskningen til Juuhl, Hontvedt og Skjelbred (2010), kom de fram til at digitale læremidler er mindre koblet opp mot læreplanen enn de trykte lærebøkene. Mye har forandret seg på 12 år, og nå kan det virke som at flere av de digitale læremidlene er like knyttet til læreplanen som de trykte lærebøkene, spesielt digitale læremidler som Skolen og Skolestudie som er utgitt av forlagene Cappelen Damm og Gyldendal, og Creaza. NRK skole har også flere videoer og serier som er direkte knyttet opp mot konkrete kompetansemål. I tillegg har man muligheten til å oppdatere informasjonen fortløpende ved bruk av digitale læremidler, noe en ikke har muligheten til ved bruk av trykte lærebøker. I mitt forskningsprosjekt viser det seg også at det er de digitale læremidlene som er mer knyttet opp mot læreplanen, da de lærebøkene i samfunnsfag som er tilgjengelige på de skolene som er med i dette forskningsprosjektet, er utdaterte og tilhører en utgått læreplan. En kan tenke seg til at det i fremtiden vil være lettere å oppdatere de digitale læremidlenes innhold ettersom det kommer nye læreplaner med årene. I rapporten til Fjørtoft, Thun og Buvik (2019) kom det fram at det digitale er i ferd med å normaliseres, at teknologien tar en større plass i skolen nå enn tidligere, og at det dermed ikke oppleves like sensasjonelt eller nyttig å jobbe på datamaskin eller nettbrett. Noe overaskende er det at nytten av å jobbe på datamaskin har blitt redusert, men det er ikke like overaskende at sensasjonseffekten av å jobbe på datamaskin er redusert. Ved at elevene har egen mobiltelefon, datamaskin eller nettbrett kan det virke som at det ikke er like «stas» å få jobbe med slike verktøy i klasserommet som det kanskje var før denne teknologien var allemannseie. Lærerne i mitt forskningsprosjekt mener at elevene liker å jobbe på nettbrett, at det skaper en god variasjon i undervisningen og at elevene får et godt utbytte av denne arbeidsmåten. Dette samsvarer også med at forskningen til Fjørtoft, Thun og Buvik (2019) viste til at de yngre barna var mer positive til bruk av skjerm enn elever på videregående skole, da alle lærerne i dette forskningsprosjektet jobber på barnetrinn. I rapporten Med ARK&APP (Gilje m.fl., 2016) kom det fram at lærere supplere med andre læremidler om de opplever at den trykte læreboka ikke dekker kompetansemålene. Dette vises også i mitt forskningsprosjekt, hvor lærerne er blitt nødt til å ty til andre læremidler enn læreboka da denne er for utdatert.

L4 poengterer at det i dag er en større tilgang på digitale læremidler enn det var bare for ti år siden. Flere av lærerne gjør Google-søk i forbindelse med planlegging av undervisning for å få en oversikt over hva som er tilgjengelig til bruk i de ulike temaene det jobbes med. L4 forteller at lærerrollen har forandret seg litt med tiden. Hun mener at lærere før var mer formidlere, men at de nå må tilrettelegge i større grad, både auditivt og visuelt om du skal klare å få alle elevene til å følge med og forstå. En kommentar som skilte seg ut, var da L4 sa at lærere nesten må ha en liten forestilling for elevene. Dette er interessant med tanke på både Koritzinsky (2020) og Gilje (2017) har skrevet om elevenes oppfattelse av at undervisningen skal ha underholdningsverdi, og digital historieformidling. Elevene i dag er godt vant med å se film eller videoklipp for underholdning, og da må kanskje lærerne by mer på seg selv for å fange interessen til elevene. Ettersom samfunnet og teknologien utvikler seg, kommer også teknologien mer inn i klasserommene. Elevene er vant med å se korte videosnutter med høyt tempo. Det er viktig å fange interessen til elevene, og denne interessen kan ha forandret seg etter hvert som teknologien har utviklet seg.

NRK drifter en nettside som heter NRK skole, og her kan en finne mange videoer og serier om svært mange temaer. NRK skole har en funksjon som gjør at man kan søke etter både fag, kompetansemål og valgfritt søkeord. Noen av videoene er laget for ren underholdning, mens mange er laget med formålet om å undervise. Som Gilje (2017) mener kan videoer være et godt grunnlag for å skape diskusjoner i klasserommet. Og flere av lærerne jeg har snakket med har også nevnt at de kan bruke videoer som en introduksjon til tema, og videre har de en diskusjon med elevene i etterkant. Ved at elevene får informasjon gjennom flere sanser, kan dette være en bidragsyter til at flere elever blir koblet på, noe som Koritzinsky (2020) også støtter. Bruk av video i undervisningssituasjon kan bidra til å engasjere elevene på en måte som læreren ikke klarer alene, og som kan bidra til god variasjon i undervisningen. Elevene kan få mulighet til å kjenne på at de blir underholdt, kjenne på spenning og ha det gøy samtidig som at de lærer. YouTube er også en arena der man kan finne mange videoer, både ment for undervisning og for underholdning. Mange av videoene man kan finne rundt om på Internett kan bidra til å holde dette «høye tempoet» oppe.

Det nevnes også av mine informanter at flere oppgaver elevene skal gjøre på nettressursen Skolen er interaktive, som for eksempel og dra en strek mellom to bokser som hører til hverandre. Flere digitale læremidler har som funksjon at de er interaktive, og dette kan skape en lekende og praktisk læring. Man kan ha oppgaver på PC eller nettbrett som er interaktive som eleven kan gjøre alene eller i grupper, men også ha interaktive tavler på for eksempel SmartBoard. Både Imsen (2020) og Gilje (2017) mener at denne interaktiviteten er en styrke med digitale læremidler. Elevene kan også få tekster opplest mens de følger med på teksten selv. Ved at tekst enten blir opplest eller at det er lyd på en video, kan dette være et godt hjelpemiddel og svake lesere til å få med seg innholdet i teksten. Lav lesehastighet og leseforståelse er noe jeg tenker meg til at kan være en årsak til at elevene selv også liker å lytte til lærestoffet.

L3 påpeker at hun har flere svake lesere i klassen sin, og er tilhenger av opplesingsfunksjonen. Ved at Statped låner ut skolelydbøker til elever som fyller noen krav, blant annet lesevansker og ADHD (Statped, 2021), er dette med på å støtte opp under behovet for digitale læremidler med opplesingsfunksjon. Det er nok ikke bare barn med ADHD, lesevansker eller andre utfordringer som har nytte av denne funksjonen. Jeg tenker at dette er et godt hjelpemiddel for alle barn i skolen, noe som L3 også uttrykker. Det som mine informanter trekker fram som positivt med bruk av det digitale læremiddelet Skolen, er at det er lett å tilpasse til elevgruppa og enkeltelever, eksempelvis ved at man kan gi enkeltelever andre oppgaver enn majoriteten av klassen uten at det trenger å være så synlig. Ved bruk av digitale læremidler har man muligheten til stor variasjon i utforming og gjennomføring av oppgaver. Og denne variasjonen ønsker jeg å trekke fram som en svært positiv side ved digitale læremidler.

5.1.3 Tidsbruk

Lærerne i dette forskningsprosjektet gir uttrykk for at det tar lengre tid og det er mer arbeidskrevende å finne undervisningsmateriell på ulike plasser, enn det hadde tatt å bruke ei lærebok som utgangspunkt for undervisningen. Högström (2009) mener at en av de største fordelene ved å bruke lærebok er at den sparer lærerne for en del tid når de arbeider med planlegging av undervisning. Om en følger lærebokas struktur trenger man ikke å bruke like mye tid på å gjøre vurderinger av hvilke tema det skal undervises om. Den nåværende læreplanen, LK20, legger opp til en god del tolkning, og spesielt i samfunnsfag. Tidligere var det mer spesifisert hvilke tema det skulle undervises om på de ulike klassetrinnene, men nå er det mer opp til lærerne å ta denne avgjørelsen ut ifra kompetansemålene. Flere av mine informanter har gitt uttrykk for at det tar tid å få oversikt over det undervisningsmaterialet som ligger ute tilgjengelig på Internett, enten via gratis nettressurser eller via den betalte nettressursen som skolen har lisens på. Dette kan kanskje trekkes fram som en svakhet ved å ikke ha trykte lærebøker med lærerveiledninger. Lærerveiledningen tilbyr kopioriginaler og forslag til undervisningsopplegg som lærerne kan benytte seg av, som også kan spare de for både arbeid og tid. L4 savner en oversikt over hvilke nettstedene som tilbyr undervisningsmateriale, for hun mener at det er en tilfeldighet at man kommer over de ulike nettstedene.

Om lærerne velger å bruke bare det som er tilgjengelig på nettressursen som skolen har betalt lisens for ville kanskje dette ha spart de for en del tid, ved at de ikke hadde trengt å lete etter forskjellig undervisningsmateriale. Lærerne i dette forskningsprosjektet har gitt uttrykk for at de synes at nettressursen Skolen har dekket kompetansemålene, men samtidig så har alle gitt uttrykk for at de ønsker å supplere med noe i tillegg til det Skolen tilbyr. L2 nevnte at hun savner langsvarsoppgaver eller mer utfordrende oppgaver for de eldste elevene på barneskolen. Hun mener også at noen av oppgavene for elevene på femte trinn er for lange eller at de har et for vanskelig språk. Faktorer som gjør at lærere må supplere med noe i tillegg kan være for å tilpasse enkeltelevers behov, at det som er tilgjengelig på Skolen ikke er bra nok, for krevende eller for enkelt.

L4, som liker å lage en del undervisningsmateriell selv, synes at det burde ha blitt satt av tid til at lærere kan lage eget materiale. Hun poengterer at det går med en del tid når man lager selv, men også at det går med en del tid på å få oversikt over hva som ligger ute på nett. Som nevnt gjør alle lærerne jeg har snakket med i forbindelse med dette forskningsprosjektet Google-søk i forkant av planlegging av undervisning, for å få en oversikt over hva som er tilgjengelig til bruk i de ulike temaene det jobbes med.

5.2 Opplevelser av behovet for nye, trykte lærebøker i samfunnsfag

Rapporten til Fjørtoft, Thun & Buvik (2019) viser at elevenes sensasjonsopplevelse og deres opplevelse av nytte ved å jobbe på datamaskin er redusert etter hvert at teknologien og digitalisering er i ferd med å normaliseres. I artikkelen til Ditlefsen & Hamre (2022) kommer det fram at lærerne mener at mangel på bøker fører til at elevene blir ukonsentrerte, elevene får en dårligere leseforståelse og lærerne utfører ulovlig kopiering (Ditlefsen & Hamre, 20. januar 2022). Hva er mine informanters syn på dette?

Tre av fire lærere i dette forskningsprosjektet har gitt uttrykk for at de savner å ha ei oppdatert trykt lærebok, og har et ønske om at skolen hadde kjøpt inn de nyeste lærebøkene til elevene. Jeg synes det er interessant at L1 ikke kjenner på behovet for at skolen skal kjøpe inn hverken nye lærebøker i papirform eller arbeidsbøker i samfunnsfag. Dette kan tyde på at han er svært trygg i sin rolle som samfunnsfaglærer, og det kan også ha en sammenheng med at han har 18 års undervisningserfaring, eller at han kanskje ikke opplever at å lete etter undervisningsmateriell tar like lang tid som de andre tre lærerne. Han sier likevel at han ville ha brukt læreboka om skolen hadde kjøpt inn klassesett, og sier seg enig i at det er trygt og godt å ha ei lærebok. Likevel kan det virke som at L1 er den læreren som er mest positiv til å drive undervisning helt uten bruk av lærebok og arbeidsbok.

Ved å drive undervisning helt uten lærebøker er det viktig at læreren setter seg inn i kompetansemålene og tolker disse. Etter at kompetansemålene er tolket kan læreren se om det som er tilgjengelig på nettressursen som skolen betaler lisens for er dekkende nok for de aktuelle kompetansemålene. L1 nevner at han synes det er like greit at elevene bruker ei kladdebok når de løser oppgaver, og at han lager oppgavene som elevene skal svare på selv. På denne måten klarer L1 å tilpasse undervisningsopplegget sitt etter elevgruppa, og han er ikke like påvirket av hvilke avgjørelser lærebokforfatteren har gjort eller lærebokforfatterens tolkning av læreplanen. Men igjen så nevner L1 at han er svært fornøyd med nettressursen Skolen, og at han er fornøyd med oppgavene som elevene skal løse der. Han mener også at Skolen dekker kompetansemålene og at han gjerne tar utgangspunkt i årsplanen som Skolen har laget som et forslag.

Som nevnt mener Imsen (2020, s. 440) at «læremidler er en viktig og nødvendig del av enhver undervisnings- og lærings situasjon», og at en lærer sjeldent kan gjennomføre undervisningen uten noen form for læremidler. Imsen (2020, s. 440) skriver at det minste man trenger er tavle og kritt, samt den trykte læreboka. Högström (2009) påpeker også at læreboka kan være til god støtte for både lærere og elever. Læreboka, både i trykt form og digitalisert, følger en struktur om kronologi som kan bidra til å formidle kunnskap på en god måte, som kan være til god hjelp for læreren. Læreboka skal også som nevnt tidligere sørge for at man dekker alle tema som blir nevnt i kompetansemålene i læreplanen (Johnsen m.fl., 1997). Men med en såpass åpen læreplan som LK20 kan det kanskje for noen være en trygghet å ha ei lærebok å støtte seg på. I tillegg gis det ut ei lærerveiledning sammen med læreboka, som også kan være et godt hjelpemiddel i planlegging og gjennomføring av undervisning. Når elevene leser fra ei bok gir det elevene god lesetrening som både L2 og L4 påpeker. Flere av lærerne poengterer også at det er fint å ha det samme utgangspunktet i lesestoff, og at elevene kan bli i ei fysisk bok. Dette kan også være en god avveksling og variasjon fra å arbeide med datamaskin eller nettbrett. Koritzinsky (2020) nevnte også at om en ikke bruker læreboka, men heller finner informasjon rundt om på Internett kan informasjonen lett bli ustrukturert og usammenhengende. Lærerne gir uttrykk for at de er svært fornøyd med Skolen, men at de savner blant annet langsvarsoppgaver eller mer utfordrende oppgaver. I tillegg til at det under noen tema ønskes et mer tilgjengelig språk for elevene, da språket til tider kan oppfattes som for voksent eller vanskelig for aldersgruppen elevene tilhører. Dette er et relativt nytt læremiddel som er i stadig utvikling, så om lærere er flinke til å gi tilbakemelding til utvikler kan det hende at de gjør noen endringer etter hvert. Som nevnt tidligere vil ikke ei lærebok klare å være like oppdatert som en nettressurs. At nettressurser har muligheten til å gi den nyeste informasjonen er det som kan trekkes fram som den største forskjellen

mellom trykte lærebøker og digitale læremidler, samt at dette kanskje er den største fordelene med digitale læremidler.

Selv om en hadde hatt oppdaterte lærebøker tilgjengelig på skolen så kan det virke som at flere av lærerne hadde lett etter undervisningsmaterieell på Internett likevel. Dette bidrar til å skape variasjon, man kan sette sitt eget preg på undervisningen og tilpasse etter elevgruppen. En kan ikke si for sikkert at det en finner i ei lærebok eller på den betalte nettressursen som skolen har lisens på nødvendigvis er det beste for elevgruppa. Det er viktig at lærere vurderer læremiddelet uansett om det er trykket eller digitalt. En må gjøre en vurdering av læremidlene uansett om en har komplette læreverk, både trykte og digitale. Det er lurt at lærere stiller seg spørsmål om dette passer for elevgruppa, er dette noe jeg kan stå inne for, er språket tilpasset elevgruppa og så videre. Lærerne bør gjøre en vurdering av informasjonen uansett hvor gammel eller ny og oppdatert læreboka er.

L3 skiller seg litt ut i sitt svar om at hun synes det er viktigst at elevene jobber med oppgaver, framfor *hvor* de arbeider med oppgavene. Hun påpeker at hun synes det er viktig at elevene får muligheten til å forstå hva som skal gjøres, og da kan oppgaver løst på nettbrett med funksjon om opplesing av tekst være avlastende for læreren som ellers må hjelpe elever med å lese eller forklare oppgavetekst. L2 nevner derimot at hun synes det er fint for elevene å kunne vise fram arbeidet de har gjort i arbeidsboka si, da det blir en mer tydelig måte å vise fram at man har gjort leksene. Hun mener også at det er fint å kunne samle inn arbeidsbøkene og rette leksene til elevene. På nettressursen Skolen er det en funksjon som gjør at lærer kan se og kommentere arbeidet til elevene, men det kan tyde på at L2 hadde syntes det hadde vært greit at elevene kunne ha gjort lekser og andre arbeidsoppgaver i arbeidsboka til tross for dette.

Som nevnt er det flere lærere i dette forskningsprosjektet som har påpekt at det hadde spart dem for en både til og arbeid om de hadde hatt lærebøker tilgjengelig for bruk i planlegging og gjennomføring av undervisning. Det er denne tidsbesparelsen ved bruk av lærebøker jeg opplever at kan være hovedårsaken til at de savner å ha oppdaterte lærebøker. Flere av lærerne gir også uttrykk for at de synes det er en fordel å ha ei fysisk arbeidsbok som elevene kan jobbe med på skolen i tillegg til at de kan ta den med hjem. På denne måten er oppgavene som elevene skal arbeide med ferdiglaget, som igjen sparer lærerne for tid og arbeid, i motsetning til om de skulle ha laget oppgavene selv.

L1 nevnte at han har fått tilgang på et prøveeksemplar utgitt av Cappelen Damm som heter Samfunnsfag 5, men L2 som er ansatt på samme skole, men på et annet klassetrinn, har ikke et tilsvarende prøveeksemplar. Til tross for at L1 har et prøveeksemplar tilgjengelig, kan ikke denne boka brukes aktivt i undervisningen da det ikke er lov å kopiere fra lærebøker og bruke i undervisning. Det er heller ingen av lærerne i dette forskningsprosjektet som kopierer fra lærebøker, da det ligger så mye ute på Internett som de kan bruke i stedet.

L4 mener at en ikke kun kan bruke lærebok eller nettressurs. Hun mener at det er viktig at man gjør en kombinasjon, og at det derfor er viktig at skolene kjøper inn lærebøker samtidig som at de har nettressursen som er knyttet til læreboka.

5.2.1 Komplette læreverker

L3 har gitt uttrykk for at hun synes Skolen er grei nok når det kommer til å dekke kompetansemålene i samfunnsfag, men at hun ikke kan bruke nettressursen alene. Hun er avhengig av å hente undervisningsmaterieell andre plasser i tillegg når hun planlegger og har undervisning. Hun mener også at hun får en større variasjon i undervisningen om hun henter undervisningsmaterieell fra flere plasser.

Jeg har gjort meg noen tanker om at det lærerne muligens savner er et komplett læreverke, ikke nødvendigvis ei trykt lærebok. Det kan virke som at lærerne savner å ha undervisningsmaterialet samlet på én plass. De fleste argumentene for at lærerne ønsker seg lærebøker i samfunnsfag, kan oppfattes som at planleggingen hadde vært tidsbesparende om de hadde hatt tilgang på ei trykt lærebok. Dette fordi lærerne synes det går med mye tid på å lete etter det undervisningsmaterialet som er tilgjengelig, både i trykte bøker og på Internett, gratis og betalte ressurser. Det har ikke kommet fram i mine intervju i forbindelse med dette masterprosjektet at noen av lærerne har fått muligheten til å prøve noen andre digitale læremidler bak betalingsmur enn Skolen og Salaby. Sistnevnte er det ingen av skolene som har aktive lisenser på, men denne ressursen hadde gratis tilgang under hjemmeskoleperioden. Informantene mine har dermed ikke tilgang på denne nettressursen etter prøveperioden i forbindelse med hjemmeskole på grunn av koronapandemien. Det kan godt være at om lærerne hadde fått prøvd et komplett digitalt læreverke at de da hadde vært mer positiv til å drive lærebokfri undervisning i samfunnsfag. Om en digital læringsressurs ikke blir brukt i kombinasjon med læreboka i papirform eller den digitaliserte læreboka, vil elevene gå glipp av tekstene og bildene som er ment for bruk i kombinasjon eller supplement til den digitale lærings-ressursen.

Lærebokfri undervisning betyr ikke nødvendigvis at man driver med læremiddelfri undervisning. Etter min forståelse på hva begrepet læremiddel er, så er læremidler både det lærere *velger* å ta i bruk som undervisningsmaterieell og det som er *ment for* undervisning. Om en lærer for eksempel lager en egen PowerPoint-presentasjon med informasjon som er funnet på Internett, i lærebøker eller eventuelt gjennom andre informasjonskanaler, så er PowerPoint-presentasjonen per definisjon et læremiddel i undervisningen. Det samme kan tenkes om lærere lager egne oppgaver som elevene skal løse i skrivebøker, da er de egenskrevne oppgavene læremiddelet. Kan det være at lærerne i dette forskningsprosjektet ser på lærebokfri undervisning som at de ikke hadde hatt noen læremidler tilgjengelig for sin planlegging og gjennomføring av undervisning? I ettertid gjør jeg meg noen tanker rundt om jeg i mine intervju skulle ha vært tydeligere på hva et læremiddel egentlig er, og hva lærebokfri undervisning kan bety.

Som Johnsen m.fl. (1997) skriver så følger læreboka en struktur og kronologi som kan bidra til å formidle kunnskap på en god måte, som også kan være til god hjelp for læreren. Læreboka skal i tillegg som nevnt tidligere sørge for at man dekker alle tema som blir nevnt i kompetansemålene i læreplanen (Johnsen m.fl., 1997). Utrykgheten rundt å ikke ha tilgang på informasjon, tekstene og bildene en finner i den trykte læreboka, og tiden det tar for lærere å lete etter undervisningsmateriale blir kanskje redusert om en hadde hatt en digitalisert lærebok. Men om den trykte læreboka digitaliseres og man finner den samme informasjonen på en nettressurs, er det da behov for ei trykt lærebok i samfunnsfag? Jeg kan se for meg at om man finner den samme informasjonen i de trykte lærebøkene som på nettressursen, så kan muligens behovet for ei trykt lærebok reduseres eller fjernes. Det kan også for noen være praktisk og fint og ha den trykte læreboka i

tillegg til netressursen, da det for noen elever kanskje er en bedre arbeidsmåte å jobbe med ei trykt lærebok.

5.3 Planlegging ut fra læreplan eller læremiddel?

Tidligere forskning på bruk av læremidler viser at en av de største fordelene ved å bruke ei lærebok, enten i papirform eller digital versjon, er at det sparer lærere for tid når de planlegger undervisning. Lærerne kan følge lærebokas struktur i tillegg til at undervisningsmaterialet er samlet på en plass (Högström, 2009). Leder i Norsk Lektorlag, Rita Helgesen (2019) peker på et aspekt ved læreboka; at læreboka skal treffe en vid og sammensatt målgruppe. Ifølge Johnsen m.fl. (1997) skal læreboka dekke alle tema som blir nevnt i kompetansemålene i læreplanen, den skal sørge for at man kommer seg gjennom alt stoffet i løpet av skoleåret. Samtidig mener Imsen (2020) at lærere kan være ydmyke og underkastede overfor læreboka, og ikke gjøre sine egne tolkninger av læreplanen. Dette leder meg fram til spørsmålet: Hva sier mine informanter om dette?

Lærerne i dette forskningsprosjektet mener at den nye læreplanen og det å jobbe uten lærebok gir dem en større frihet. L1 sier først at han følger årsplanen som er satt opp av Skolen og bruker denne som et utgangspunkt for sin planlegging. Litt senere i intervjuet kommer det også fram at han bruker et prøveeksemplar av ei lærebok utgitt i 2020 når han planlegger undervisningen sin. Han mener også at det er viktig å ta utgangspunkt i læreplanmålene og ikke følge ei lærebok slavisk, for da er det boka som bestemmer hva en skal gjøre og ikke læreren selv. Her kan det virke som at L1 først ser på årsplanen, og deretter på læremålene og hva som eventuelt kan brukes i læreboka. L4 ser på læreplanen og læreplanmålene og tolker målene, og deretter finner hva hun skal bruke i sin undervisning. Det kan først tyde på at L1 følger Cappelen Damm sin tolkning av læreplanen, mens L4 gjør sin egen tolkning av den, men at ved hjelp av flere spørsmål i intervjuet kom det fram at L1 også gjør sin egen tolkning av læreplanen. L1 sier at om man følger ei lærebok slavisk så er det noen andre som har tatt avgjørelser for deg. Imsen (2020) påpeker også at lærere fort kan være ydmyke og underkastende overfor læreboka. L1 mener også at undervisning uten lærebok gir deg en frihet til å velge og bruke det materialet du selv ønsker, i tillegg til at man har en større frihet til tolking av kompetansemål. L4, som er den læreren som har lengst erfaring i læreryrket i dette forskningsprosjektet, mente også at den nåværende læreplanen var mer åpen for tolkning enn det tidligere læreplaner har vært. Hun uttrykker også at lærere var mer bokstyrt før.

De digitale læremidlene, både gratis og bak betalingsmur, tar en større plass i skolen i dag, noe som kanskje har påvirket opplevelsen til L4 om at skolen i dag er mindre lærebokstyrt i dag enn for bare 5-7 år siden. L4 poengterer at lærere i dag har en mye større tilgang på digitale læremidler og undervisningsmateriale på Internett. Ved en økt tilgang på undervisningsmateriale er det kanskje lettere å arbeide uten lærebok, som også vil være en naturlig årsak til at lærere i dag er mindre lærebokstyrt. Kan den nåværende læreplanen sin formulering av mer åpne kompetansemål også være en bidragsyter til at man ikke følger lærebøker like slavisk, som noen lærere i dette forskningsprosjektet har uttrykt? En stor forskjell fra da læreboka først ble innført i norsk skole på 1800-tallet, var som Gilje (2017) påpekte at læreboka før var nærmest synonymt med læremidler, men nå er det ikke alle skoler som har lærebøker tilgjengelig i alle fag, men heller tar i bruk andre former for læremidler.

Det er interessant at begge lærerne som er i 20-årene gjør en kombinasjon i sin planlegging av undervisning. L2 og L3, som begge er i 20-årene, gjør en kombinasjon av å se på kompetansemålene og følge nettressursen Skolen. Kanskje det at de begge to er ganske ferske i læreryrket kan ha en innvirkning på planleggingsprosessen. L1 og L4 er eldre enn L2 og L3, og har erfaring med flere læreplaner, både L97 og LK06.

Imsen (2020, s. 441) viste til Lieberg (1996) sin forsikring at det kan tyde på at det er de mest strukturerte fagene i skolen som er mest lærebokstyrt, men at samfunnsfag er et fag som ikke er like lærebokbundet. Kan det være at skoleledelsen ikke har kjøpt inn bøker i samfunnsfag like tidlig som andre fag, fordi samfunnsfag ikke er et fag som er avhengig av ei lærebok for å kunne gjennomføres? Ingen fag trenger nødvendigvis å ha ei trykt lærebok for å kunne gjennomføres, men jeg kan tenke meg til at noen fag drar en større fordel av å ha ei trykt lærebok enn andre fag. Jeg kan dra linjer mellom lærebokstyrt og digitale læremidler-styrt undervisning. I mitt forskningsprosjekt kom det fram at en lærer følger den oppsatte årsplanen til det digitale læremiddelet Skolen, en ser kun på kompetansemålene, tolker målene og deretter ser etter undervisningsmaterieell, mens to av lærerne igjen gjør en kombinasjon av å se på læreplanen og læremidlene. Det kan tyde på at i mitt forskningsprosjekt er det ingen som er helt lærebokstyrt eller nettressurs-styrt i sin planlegging og gjennomføring av undervisning, noe om også samsvarer med Lieberg (1996) sin forskning.

På spørsmål om lærerne planlegger ut fra læreplan eller læremiddel gjør L4 seg noen refleksjoner rundt hvordan det var å undervise før i forhold til nå. Disse refleksjonene synes jeg er interessante. Som nevnt uttrykker hun at lærere tidligere var formidlere, men at de nå omtrent må holde en liten forestilling for elevene når de har undervisning. L3 gir uttrykk for at det går med ekstra tid på å planlegge for å få undervisningen til å bli innbydende og artig nok for elevene. Samfunnet og skolen er i stadig endring, både på det digitale planet, men også elevers holdninger og forventninger til skolen. L4 begynte å jobbe i skolen i 1997 og har opplevd denne antatte forandringen av elevenes holdninger og forventninger til skolen. En kan stille spørsmål til om elevene i dagens skole forventer å bli underholdt ved å gå på skolen, at de ikke har samme oppfatning av at de går på skolen for å lære, ikke for å ha det artig eller bli underholdt, som L3 ga uttrykk for. Selvfølgelig skal skolen også være gøy, for det er mye læring i lek, men skolen er en plass for læring.

6 Avslutning

Hensikten med denne studien har vært å gå i dybden på hvordan lærere arbeider med læremidler i samfunnsfaget på barneskolen, derfor har det vært hensiktsmessig å hente inn empiri gjennom kvalitative forskningsintervju (Gleiss og Sæther, 2021). I tillegg har jeg ønsket å finne ut hvordan det påvirker lærernes arbeidshverdag å ikke ha oppdaterte lærebøker tilgjengelig til sin planlegging og gjennomføring av undervisning. Problemstillingen for denne masteroppgaven er:

Hvilke tanker og erfaringer gjør lærere seg rundt bruk av læremidler i samfunnsfagundervisningen på barneskolen?

Denne problemstillingen har jeg forsøkt å belyse gjennom de tre forskningsspørsmålene. Disse forskningsspørsmålene er:

1. Hvordan er lærerne i dette forskningsprosjektets tilgang på læremidler, og hvordan benytter lærerne seg av disse etter innføringen av LK20? Dette innebærer både trykte lærebøker og digitale læremidler.
2. Hvordan oppleves behovet for trykte lærebøker i samfunnsfag?
3. Planlegger lærerne i dette forskningsprosjektet ut fra læreplan eller læremiddel?

Metoden brukt i dette forskningsprosjektet er kvalitativ tilnærming. Denne tilnærmingen åpner opp for at det kan gjøres endringer underveis i forskningsprosjektet, og siden jeg ønsker å få et innblikk i læreres tanker og erfaringer rundt bruken av læremidler, var dette en naturlig metode å ta i bruk (Thagaard, 2019). Det er gjennomført semistrukturerte, individuelle intervju av fire lærere ansatt på to forskjellige skoler i samme kommune. Ved å gjennomføre semistrukturerte intervjuer har man friheten til å stille oppfølgings-spørsmål, samtidig som at man har en intervjuguide som legger føringen for intervjuet (Gleiss og Sæther, 2021, s. 80). To av intervjuene ble gjennomført ansikt-til-ansikt og to intervju ble gjennomført via Teams. Da utvalget er såpass lite vil ikke resultatene fra dette forskningsprosjektet nødvendigvis være representativt eller overførbart, men vi kan få et innblikk i de fire lærernes tanker og erfaringer rundt deres bruk av læremidler i samfunnsfagundervisningen på barneskolen.

6.1 Konklusjon og forslag til videre forskning

Hvordan er lærerne i dette forskningsprosjektets tilgang på læremidler, og hvordan benytter lærerne seg av disse etter innføringen av LK20?

Noen av det mest sentrale funnet fra dette forskningsprosjektet er at det er flere lærere som har gitt uttrykk for at det hadde spart dem for en del tid om de hadde hatt lærebøker tilgjengelig for bruk i planlegging og gjennomføring av undervisning. Det er denne tidsbesparelsen ved bruk av lærebøker jeg opplever at kanskje er hovedårsaken til at de savner å ha oppdaterte lærebøker. Etter min erfaring som lærerstudent har vi blitt oppfordret til å gjennomføre undervisning som ikke nødvendigvis tar utgangspunkt i læreboka og har blitt oppfordret til å utfordre oss litt og tenke utenfor boksen. Men i den virkelige verden og lærerhverdagen er det ikke alltid tid til å tenke utenfor boksen og gjennomføre all undervisning på den mest kreative måten. Det er mange arbeidsoppgaver som følger med læreryrket, og lærerne underviser i flere fag enn kun samfunnsfag. Når det går med mye tid på å lete etter undervisningsmaterieell kan jeg godt skjønne at flere

av lærerne kjenner på et savn etter ei lærebok som kunne ha spart de litt tid i planleggingen av undervisning.

Det kan virke som at det er mer krevende å planlegge og gjennomføre undervisning i et fag som ikke har lærebøker, men bare en nettressurs som egentlig er ment for bruk i kombinasjon av trykte lærebøker eller digitalisert lærebok. Nettressursen Skolen er ikke et komplett digitalt læreverk i seg selv, men ment som et tilskudd til læreboka, enten i trykt form eller digitalisert. Dette medfører ekstraarbeid til lærerne, men ekstraarbeidet oppleves i ulik grad hos lærerne. Hadde lærerne kanskje vært mer positiv til å ha lærebokfri undervisning om skolen de er ansatt på hadde hatt tilgang på en komplett digital læringsressurs som dekker alle kompetansemål i faget?

Hvordan oppleves behovet for trykte lærebøker i samfunnsfag?

Det som kan tas fram som likheter i intervjuene som ble gjennomført er at ingen av lærerne har nye lærebøker tilgjengelig på den skolen de er ansatt på, og de bruker heller ikke de gamle lærebøkene som er tilhørende LK06 i sin undervisning. Alle fire lærerne bruker Skolen som det digitale læremiddelet, og alle kjenner et behov for å supplere med noe i tillegg i variert grad. Tre av lærerne lager noe materiell selv, mens L1 ikke lager undervisningsmateriell, men heller egne oppgaver som elevene skal svare på i ei skrivebok. Det er også tre av lærerne som savner ei lærebok, mens en av de ikke savner i lærebok i det hele tatt, men som hadde kommet til å bruke den noe om skolen hadde kjøpt inn. To av lærerne savner å ha ei arbeidsbok som elevene kan løse oppgaver i, en savner ikke ei slik bok i det hele tatt, og en lærer mener at det kommer helt an på eleven, og poengterer at ved å ha oppgaver via et digitalt læremiddel kan oppgavene bli opplest, og det kan avlaste læreren for mange hender i været. En kan si at det er ulike oppfatninger blant læreren om hvilke behov de ser.

Noe som kan trekkes fram som styrker med læreboka er tryggheten og støtten både lærere og elever kan oppleve ved å bruke den. Læreboka er skrevet med en struktur som gjør at man skal klare å dekke alle kompetansemålene i læreplanen i faget. Noe som derimot kan trekkes fram som en ulempe med bruk av læreboka er at læreren ikke nødvendigvis gjør sin egen tolkning av læreplanen, men lærebokforfatteren sin tolkning av den. En annen ulempe er at lærebøker med tiden blir utdaterte. «Til forskjell fra vanlige lærebøker kan digitale læremidler være interaktive, det vil si at det kan være lagt inn kommunikasjonsmuligheter, evalueringsfunksjoner og vurderingsfunksjoner i programmet» (Imsen, 2020, s. 445). I tillegg står det i den overordnede delen av læreplanen at en av de grunnleggende ferdighetene elevene skal lære i skolen er digitale ferdigheter, på lik linje som lesing, skriving, regning og muntlige ferdigheter. En har også muligheten til å få teksten opplest i flere typer digitale læremidler. Noe som derimot kan trekkes fram som en ulempe med bruk av digitale læremidler er at mange ligger bak betalingsmur eller at lærere ikke vet om ressursen. Når lærerne må lete etter undervisningsmateriale fører det til merarbeid for lærerne i deres planlegging, i tillegg til at det tar lenger tid for dem å planlegge om de ikke har tilgang på trykte eller digitale lærebøker.

Planlegger lærerne i dette forskningsprosjektet ut fra læreplan eller læremiddel?

Siden lærebøkene som informantene mine har tilgjengelig på arbeidsplassen er utgitt i 2006/2007 og følger strukturen til den utgåtte læreplanen; LK06, mener de at bøkene ikke bidrar til å dekke kompetansemålene for LK20. Lærerne mener at det digitale læremidlet Skolen bidrar til å dekke kompetansemålene i kombinasjon av supplerende læremidler. Ved å bruke er lærebok som ikke samsvarer med den nåværende læreplanen risikerer man å ikke dekke kompetansemålene, at man underviser om tema som hører til andre klassetrinn eller at den informasjonen i den gamle læreboka er feil eller utdatert.

En lærere påpeker det at det blir vanskelig å stole på at de gamle lærebøkene dekker kompetansemålene for LK20. To av lærerne påpeker også at om man kun planlegger ut fra læreboka så er det en fare for å bli lærebokstyrt, og at man dermed ikke tar sine egne avgjørelser, men heller følger lærebokforfatterens tolkning av læreplanen framfor sin egen tolkning av den.

I mitt forskningsprosjekt kom det fram at en lærer følger den oppsatte årsplanen til det digitale læremiddelet Skolen, en ser kun på kompetansemålene, tolker målene og deretter ser etter undervisningsmateriell, mens to av lærerne igjen gjør en kombinasjon av å se på læreplanen og læremidlene. Det kan tyde på at i mitt forskningsprosjekt er det ingen som er helt lærebokstyrt eller nettressurs-styrt i sin planlegging og gjennomføring av undervisning.

Forslag til videre forskning

Videre hadde det vært interessant å gjennomføre et lignende prosjekt, men da også intervjuet flere lærere og brukere av flere ulike digitale læreverker som Skolestudio og Creaza, i tillegg til Skolen. Det hadde også vært interessant å snakke med lærere som er ansatt ved lærebokfrie skoler og som har mer erfaring ved å drive undervisning helt uten lærebøker, enn informantene i dette forskningsprosjektet. Mine informanter hadde ikke tilgang på en oppdatert lærebok i papirform eller den digitaliserte versjonen av læreboka. Det hadde dermed vært interessant å snakke med lærere som har denne tilgangen og hørt deres synspunkter på de samme spørsmålsguide som ble brukt i denne studien. Det hadde også vært interessant å forske på hvordan det oppleves å bruke digitale enheter og digitale læringsmidler ved en lærebokfri skole fra elev-, lærer- og foreldreperspektiv.

Litteraturliste

- Blikstad-Balas, M. (2014). *Lærebokas hegemoni - et avsluttet kapittel?* Hentet fra: <http://urn.nb.no/URN:NBN:no-48472>
- BrettBoka. (2022). *Om BrettBoka*. Hentet fra: <https://brettboka.no/about>
- Cappelen Damm. (u.å.). *Skolen fra Cappelen Damm*. Hentet fra: <https://www.cappelendammundervisning.no/verk/Skolen%20fra%20Cappelen%20Damm-154009>
- Creaza (u.å) *Creaza - læremidler og produkter*. Hentet fra: <https://web.creaza.com/no/produkt>
- Ditlefsen, H. & Hamre, M. (20. januar 2022). *Etterlyser lærebøker: – Vi står mye på kopirommet med litt vondt i magen*. Hentet fra: <https://www.nrk.no/sorlandet/etterlyser-laereboker--vi-star-mye-pa-kopirommet-med-litt-vondt-i-magen-1.15816455>
- Fjørtoft, S. O., Thun, S. & Buvik, M. P. (2019). *Monitor 2019 - En deskriptiv kartlegging av digital tilstand i norske skoler og barnehager*. Rapport. SINTEF Forlag. <http://hdl.handle.net/11250/2626335>
- Forskrift om godkjenning av lærebøker. (1999). *Godkjenning av lærebøker*. Lovdata. https://lovdata.no/dokument/SFO/forskrift/1984-01-13-3520#KAPITTEL_1
- Forskrift til opplæringslova. (2010). *Kapittel 17. Elevens rett til læremiddel på eiga målform*. Lovdata. https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2006-06-23-724/KAPITTEL_21#KAPITTEL_21
- Gilje, Ø. (2017). *Læremidler og arbeidsformer i den digitale skolen*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Gilje, Ø. (2021). På nye veier: læremidler og digitale verktøy fra kunnskapsløftet til fagfornyelsen. *Norsk pedagogisk tidsskrift*. 2021, 105 (02), 227-241, DOI: <https://doi.org/10.18261/issn.1504-2987-2021-02-10>
- Gilje, Ø., Ingulfsen, L., Dolonen, J. A., Furberg, A., Rasmussen, I., Kluge, A., Knain, E., Mørch, A., Naalsund, M. & Skarpaas, K. G. (2016). *Med ARK&APP. Bruk av læremidler og ressurser for læring på tvers av arbeidsformer*. Sluttrapport. Oslo: UiO. <https://www.uv.uio.no/iped/forskning/prosjekter/ark-app/>
- Gleiss, M. S. & Sæther, E. (2021). *Forskningsmetode for lærerstudenter. Å utvikle ny kunnskap i forskning og praksis*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Google play (13. april 2022). *Kahoot! Spill og lag quizzer*. Hentet fra: <https://play.google.com/store/apps/details?id=no.mobitroll.kahoot.android&hl=no&gl=US>

- Gyldendal. (u.å.a). *Alt du trenger å vite om Skolestudio*. Hentet fra: <https://www.skolestudio.no/aktuelt/om-skolestudio>
- Gyldendal. (u.å.b) *Om Smart Bok*. Hentet fra: <https://www.smartbok.no/om-smart-bok/>
- Helgesen, R. (12. august 2019). *Skal vi skrote lærebøkene?* Norsk Lektorlag. Hentet 4. mai 2022 fra <https://www.norsklektorlag.no/nyheter/skal-vi-skrote-laerebokene/>
- Högström, V. (2009). *Lärobok eller alternative läromedel? En inblick i lärares val av läromedel i gymnasieskolans engelskundervisning*. (Eksamensoppgave, Högskolan i Gävle). V. Högström, Gävle.
- Imsen, G. (2020) *Lærerens verden. Innføring i generell didaktikk*. (6. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Juuhl, G. K., Hontvedt, M. & Skjelbred, D. (2010). *Læremiddelforskning etter LK06: eit Kunnskapsoversyn*. Rapport. Tønsberg: Høgskolen i Vestfold. https://openarchive.usn.no/usn-xmlui/bitstream/handle/11250/149132/rapp01_2010.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Johannesen, A., Tufte, P. A. & Christoffersen, L. (2017). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. (5. utg.). Oslo: Abstrakt forlag.
- Johannesen, L. E. F., Rafoss, T. W. & Rasmussen, E. B. (2018) *Hvordan bruke teori? Nyttige verktøy i kvalitativ analyse*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Johnsen, E. B, Lorentzen, S., Selander, S. & Skyum-Nielsen, P. (1997). *Jakten på den gode lærebok*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kahoot (2022). *Hvordan fungerer Kahoot!?*. Hentet fra <https://kahoot.com/nb/>
- Kirke, undervisnings- og forskningsdepartementet. (1996). *Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen*. Hentet fra: <https://www.nb.no/nbsok/nb/f4ce6bf9eadeb389172d939275c038bb?lang=no#0>
- Koritzinsky, T. (2020). *Samfunnskunnskap. Fagdidaktisk innføring*. (5. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Kunnskapsdepartementet. (2020). *Overordnet del. Grunnleggende ferdigheter*. Hentet fra: <https://www.udir.no/lk20/overordnet-del/prinsipper-for-laring-utvikling-og-danning/grunnleggende-ferdigheter/?lang=nob>
- Nettskjema.no. (17. mars 2022). *Nettskjema diktafon app*. Hentet fra: <https://www.uio.no/tjenester/it/adm-app/nettskjema/hjelp/diktafon.html>
- Norsk senter for forskningsdata. (u.å). *Om NSD – Norsk senter for forskningsdata*. Hentet fra: <https://www.nsd.no/om-nsd-norsk-senter-for-forskningsdata/>
- NRK (2022). *NRK skole*. Hentet fra: <https://www.nrk.no/skole/>

- Postholm, M. B. & Jacobsen, D. I. (2011). *Læreren med forskerblikk. Innføring i vitenskapelig metode for lærerstudenter*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Rasmussen, I & Lund, A. (2015) Læringsressurser og lærerrollen - et partnerskap i endring? *Acta Didactica Norge*. 2015, 9. (1). <https://doi.org/10.5617/adno.2352>
- Skjelbred, D., Solstad, T & Aamotsbakken, B. (2005). *Kartlegging av læremidler og læremiddelpraksis*. Rapport. Tønsberg: Høgskolen i Vestfold. http://www-bib.hive.no/tekster/hveskrift/rapport/2005-01/rapp1_2005.pdf
- Statped. (26. april 2021). *Hvem kan låne? Statpeds skolelydbøker for elever som av ulike grunner strever med å lese*. Hentet fra: <https://www.statped.no/laringsressurser/skolelydbok/hvem-kan-lane/>
- St. meld. nr. 29 (1994-95). *Om prinsipper og retningslinjer for 10-årig grunnskole – ny læreplan*. Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet.
- Thagaard, T. (2019). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitative metoder*. (5. utg.). Bergen: Fagbokforlaget.
- Utdanningsdirektoratet. (12.03.2021). *Læremidler og læringsteknologi i skole og opplæring*. Hentet fra: <https://www.udir.no/om-udir/tilskudd-og-prosjektmidler/tilskudd-til-laremidler/begrepsavklaring-skole/>
- Utdanningsdirektoratet. (2004). *Læreplan i samfunnsfag (SAF01-03)*. Hentet fra: <https://www.udir.no/lk20/saf01-04>
- Utdanningsdirektoratet. (2019) *Læreplan i samfunnsfag (SAF01-04)*. Hentet fra: <https://www.udir.no/lk20/saf01-04>
- Utdanningsdirektoratet. (2019). *Samfunnsfag (SAF01-04). Grunnleggende ferdigheter*. Hentet fra: <https://www.udir.no/lk20/saf01-04/om-faget/grunnleggende-ferdigheter?lang=nob&curriculum-resources=true>

Vedlegg

Vedlegg 1: Intervjuguide

1. Lærerens bakgrunn

- a. Er du ansatt på en byskole eller bygdeskole?
- b. Hvor mange år har du undervist i samfunnsfag?
- c. Har du utdanning i samfunnsfag?
- d. Underviser du på småtrinn eller mellomtrinn?

2. Om skolens læreverk

- a. Hvilket læreverk brukere dere på skolen?
- b. Har dere bøker som er knyttet til den nye eller gamle læreplanen?
 - i. Påvirker eventuelt gamle bøker din undervisning? På hvilken måte?
 - ii. Gjør det din jobb som samfunnsfaglærer vanskeligere når det ikke er oppdaterte læreverk tilgjengelig? Eventuelt hvorfor og på hvilken måte?
- c. Opplever du at det læreverket du har tilgjengelig på skolen bidrar til å dekke læreplanmålene i LK20?
- d. Kjøper skolen inn læreverk kun fra ett bestemt forlag, eller varierer det på fag?
 - i. Hvordan påvirker det eventuelt bokutvalget?
- e. Har elevene arbeidsbok knyttet til læreboka?
 - i. Hvordan brukes eventuelt denne? Lekser, arbeid i undervisningen
- f. Er du fornøyd med læreverket? Hvorfor/hvorfor ikke?
- g. Om du skulle ha bruke andre samfunnsfagbøker, hvilke ville du ha brukt og hvorfor?

3. Digitale ressurser

- a. Er det nettressurs knyttet til læreverket?
 - i. I så fall, hvordan bruker du denne i din samfunnsfagundervisning?
- b. Opplever du at boka eller nettressursen til samfunnsfaget er utfyllende nok?
 - i. Hva er det du eventuelt supplerer med?
- c. Bruker du noen andre digitale ressurser enn nettressursen som er tilknyttet læreverket? Hvilke?

4. Supplement

- a. Supplerer du med gratis eller betalte plattformer som deler undervisningsmateriale som for eks. Malimo, TeachingFuntastic, Undervisningsmetoder.com, TPT eller lignende?
 - i. Hvorfor/hvorfor ikke?
 - ii. Om du abonnerer på for eks. Malimo eller TeachingFuntastic, betaler du eller skolen?
- b. Lager du noe materiale selv?
 - i. Eventuelt hva og hvorfor?
- c. Har dere tilgang på flere læreverk i samfunnsfag? I så fall, hvilke?
 - i. Både trykte læreverk og digitale

- ii. Bruker du eventuelt flere læreverker i din samfunnsfagundervisning?

5. Bruken av læreboka

- a. Har dere samfunnsfagbøker tilgjengelig, men du velger å ikke bruke de?
 - i. I så fall, hva er grunnen og hva bruker du i stedet for?
- b. Tar du utgangspunkt i læreboka eller nettressursen når du legger opp til din undervisning i samfunnsfag, eller tar du utgangspunkt i læreplanmålene for samfunnsfag og deretter finner undervisningsmateriale? Eventuelt en kombinasjon eller en annen måte?
- c. Har dere nok lærebøker og oppgavebøker til elevene?
 - i. Om dere ikke har nok bøker til alle elevene, hva gjør dere da?
 - ii. Hva synes du om at dere ikke har nok bøker til alle?
 - iii. Påvirker dette din undervisning på noen måte?
 - iv. Om dere ikke har nok bøker til alle elevene, vet du hvorfor?
- d. Mener du at det er viktig at elevene på småtrinn har sin egen arbeidsbok knyttet til læreboka? Utdyp gjerne hvorfor/hvorfor ikke.
- e. Legger læreverket (enten i bokform eller digitalt) opp til varierte arbeidsmåter og alternative måter å drive undervisning på?
 - i. Eksempelvis klassediskusjoner, ekskursjoner, dramatisering, sang osv.
- f. Opplever du at læreboka er tilpasset aldersgruppen den er tilegnet?
 - i. Bruke boka et forståelig språk og forklarer konsepter på en tilpasset måte?
- g. Har du noen tanker rundt det å eventuelt drive undervisning uten lærebøker?
 - i. Fordeler og ulemper?

6. Undervisningsmetode og arbeidsform

- a. Hvilke undervisningsmetoder tar du i bruk i din samfunnsfagundervisning?
 - i. Undervisningsform og arbeidsform

7. Kopiering

- a. Blir det lagt opp til at du skal kopiere fra læreverker?

Vedlegg 2: Tilbakemelding og godkjenning fra NSD

Referansenummer
367083

Prosjekttittel

Hvordan bruker lærere på barneskolen læreverk i samfunnsfagundervisningen?

Behandlingsansvarlig institusjon

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet / Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap (SU) / Institutt for lærerutdanning

Prosjektansvarlig (vitenskapelig ansatt/veileder eller stipendiat)

Tove Grete Lie

Type prosjekt

Studentprosjekt, masterstudium

Kontaktinformasjon, student

Sara Charlotte Brevik Ilstad

Prosjektperiode

01.01.2022 - 25.05.2022

Vurdering (1)

17.03.2022 - Vurdert

OM VURDERINGEN

Personverntjenester har en avtale med institusjonen du forsker eller studerer ved. Denne avtalen innebærer at vi skal gi deg råd slik at behandlingen av personopplysninger i prosjektet ditt er lovlig etter personvernregelverket. Personverntjenester har nå vurdert den planlagte behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at behandlingen er lovlig, hvis den gjennomføres slik den er beskrevet i meldeskjemaet med dialog og vedlegg.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle alminnelige kategorier av personopplysninger frem til den datoen som er oppgitt i meldeskjemaet.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 og 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake. Lovlig grunnlag for behandlingen vil dermed være den registrertes samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a.

PERSONVERNPRINSIPPER

Personverntjenester vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen om: lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke behandles til nye, uforenlige formål dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18), og dataportabilitet (art. 20). Personverntjenester vurderer at informasjonen om behandlingen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13. Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

Personverntjenester legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1 f) og sikkerhet (art. 32). For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må dere følge interne retningslinjer og/eller rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til oss ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilke type endringer det er nødvendig å melde: <https://www.nsd.no/personverntjenester/fylle-ut-meldeskjema-for-personopplysninger/melde-endringer-i-meldeskjema> Du må vente på svar fra oss før endringen gjennomføres.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

Personverntjenester vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Lykke til med prosjektet!

Vedlegg 3: Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

Vil du delta i forskningsprosjektet "Hvordan bruker lærere på barneskolen læreverk i samfunnsfagundervisningen"?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å undersøke hvordan lærere på barneskolen bruker læreverk i sin undervisning i samfunnsfag. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Formålet mitt med dette prosjektet er å finne ut hvordan lærere bruker læreverk i samfunnsfagundervisningen. Jeg ønsker å få et innblikk i læreres personlige meninger om læreverk som er tilgjengelig på skolen de jobber på, om de opplever at læreverket er tilstrekkelig nok og om hvordan lærere gjennomfører samfunnsfagundervisning på barneskolen. Om læreverket som er tilgjengelig er av eldre årgang ønsker jeg å finne ut hvordan lærere bruker dette læreverket opp mot læreplanmålene i LK20. Jeg ønsker også å lære mer om hvordan lærere bruker digitale læringsressurser i sin samfunnsfagundervisning. Omfanget vil være et intervju på ca. 30 minutter. Dette er et forskningsprosjekt i forbindelse med min masteroppgave.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap ved NTNU. Institutt for lærerutdanning.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Utvalget er valgt ved at jeg har tatt kontakt med lærere som underviser i samfunnsfag på skoler som jeg har en tilknytning til, via praksis og vikararbeid. Jeg ønsker å intervju lærere på en "byskole" og en "bygdeskole", lærere i ulik alder, samt både menn og kvinner. Til sammen er det seks lærere som vil delta i mitt forskningsprosjekt.

Hva innebærer det for deg å delta?

Hvis du velger å delta i prosjektet, innebærer det at du vil bli stilt flere muntlige spørsmål. Dette vil ta ca. 30 minutter. Intervjuet inneholder spørsmål om hvilke læreverk i samfunnsfag som er tilgjengelig på skolen du jobber på, dine personlige meninger om læreverket og hvordan du gjennomfører samfunnsfagundervisning. Dine svar vil bli gjort lydopptak av og deretter transkribert.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

De som vil ha tilgang til datamaterialet er meg, Sara Charlotte Brevik Ilstad, og min veileder Tove Grete Lie.

Navnet og kontaktopplysningene dine vil jeg erstatte med en kode som lagres på egen navneliste adskilt fra øvrige data.

Du vil ikke kunne gjenkjennes i publikasjon, da alle opplysninger vil bli anonymisert.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Opplysningene anonymiseres når prosjektet avsluttes/oppgaven er godkjent, noe som etter planen er 25. mai 2022. Personopplysninger og lydopptak vil bli slettet ved prosjektslutt.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene, å få rettet personopplysninger om deg, å få slettet personopplysninger om deg, og å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap ved NTNU. har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med: Institutt for lærerutdanning. Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap ved Tove Grete Lie.

Vårt personvernombud: Thomas Helgesen

Hvis du har spørsmål knyttet til NSD sin vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt med: NSD – Norsk senter for forskningsdata AS på e-post (personverntjenester@nsd.no) eller på telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Sara Charlotte Brevik Ildstad
(Forsker)

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet [sett inn tittel], og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:
å delta i intervju

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

